

Abridged Paper

Original Research Paper

Enhancing Context-Asset-Based Satisfaction and Its Impact on User Behavior; An Ethnographic Analysis of the Khajeh Abed Passage in the Sangtarashan Quarter of Isfahan

Ramtin Mortahebe ^{1*} , Arezoo Zaerin ²

1- Department of Architecture and Urban Planning, Faculty of Engineering and Technology, Shahid Ashrafi Esfahani University, Isfahan, Iran.

2-Master's student in Architecture, Department of Architecture and Urban Planning, Faculty of Engineering and Technology, Shahid Ashrafi Esfahani University, Isfahan, Iran

Highlights

- Ethnographic analysis of Khajeh-Abed neighborhood reveals that resident satisfaction stems from the synergy of spatial, perceptual, and functional dimensions.
- Perceptual factors such as sensory richness and place attachment play a crucial role in spatial attraction and social resilience.
- Balancing heritage preservation and urban development serves as the core strategy for integrating historical assets with modern city growth.
- Social behaviors and traditional rituals act as positive feedback mechanisms, reinforcing cultural identity and local social capital.
- Asset-based, multi-dimensional strategies provide an effective model for memory-oriented, participatory urban regeneration in historic contexts.

Abstract

Old neighborhoods situated within historical contexts serve as manifestations of neighborhood social structures and their profound impacts on the behavioral, perceptual, and functional patterns of residents in neighborhood centers. Dissatisfaction with the urban environment stems from a mismatch between behavioral needs and the triple characteristics of space: physical, perceptual, and functional. This research aims to identify factors influencing the satisfaction of residents in the Sangtarashan neighborhood and to promote this vital element, so that the valuable assets present in historical fabrics can be linked, as enduring and authentic models, with the principled development of new cities. The main objectives of the study include identifying the triple criteria (physical, perceptual, and functional) in the Khajeh Abed Passage, discovering the causes of residents' dissatisfaction based on current behavioral patterns, and proposing effective factors for enhancing resident satisfaction in this neighborhood center. The methodology of this study is qualitative, based on analytical-field ethnography with an interpretive approach. Data collection was conducted through field techniques, including participant observation, photography, non-intrusive videography, unstructured interviews, and note-taking, after which the data were evaluated through content analysis. The findings emphasize the necessity of attending to the broad and diverse dimensions of existing structures in historical cities, going beyond conventional approaches that are often limited to purely physical aspects. This research ultimately leads to asset-based strategies aimed at creating a platform for integrating the new urban development system with the assets present in historical contexts. These assets, in addition to physical aspects, also include perceptual and functional dimensions, which appear essential for preserving and enhancing the historical and cultural identity of cities.

Article Info

Received 17/12/2025
Revised 10/02/2026
Accepted 23/02/2026
Available Online 21/06/2026

Keywords

Physical
Perceptual
Functional
Behavioral
Khajeh Abed Passage
Sangtarashan Neighborhood
Contextual Assets

© [2026] by the author(s).

Citation of the article

Mortaheb, R., & Zaerin, A. (2026). Enhancing Context-Asset-Based Satisfaction and Its Impact on User Behavior; An Ethnographic Analysis of the Khajeh Abed Passage in the Sangtarashan Quarter of Isfahan. *Iranian Urban Design Studies*, 3(1), 139–168.

* Author Corresponding:

Email: Ramtin.Mortaheb@ut.ac.ir

Introduction: Humans possess unique psychological, physical, cultural, personality-related, and social characteristics. Despite these distinctions, they are, much like a liquid taking the shape of its container, profoundly influenced by their living environment. The environment can be perceived as a vessel whose inherent assets continuously shape human behavior, emotions, and performance within it. This understanding has made the study of human–environment interactions an applied and critically important field. Employing this knowledge enables designers to anticipate future behavioral patterns of users within newly designed environments (Shahcheraghi & Bandar Abadi, 2023).

The neighborhood, regarded as a fundamental component of the urban fabric (Moztarzadeh & Hojjat, 2012, p. 72) and, from another perspective, as the principal unit of spatial organization in urban design (Abdollahi et al., 2010, p. 90), represents the smallest urban entity through which participatory management and sustainable urban governance can be realized.

Urban planning and architectural studies have consistently emphasized the dialectical relationship between the human element and the physical context. In this regard, residents' satisfaction—as the primary indicator of livability—is defined as a function of how well the surrounding environment corresponds to users' behavioral and perceptual needs. This research is founded on the premise that environmental effects across three distinct but synergistic dimensions **physical, perceptual, and functional** directly influence patterns of interaction and behavior in public spaces.

Within historical fabrics, particularly in identity-bearing axes such as *Khajeh Abed Passage* located in the *Sangtarashan Neighborhood* of Isfahan, the emergence of disharmony among these three dimensions has led to spatial inefficiency and the erosion of the neighborhood's social capital. This mismatch constitutes a critical factor in declining quality of life and increasing dissatisfaction among residents, particularly vulnerable groups such as children and the elderly.

The necessity of conducting research on historical urban fabrics arises from the need for a comprehensive approach that simultaneously analyzes community-oriented behavioral patterns across the physical, perceptual, and functional dimensions within the core of a neighborhood. Understanding these components empowers planners to design evidence-based interventions grounded in **contextual assets**. Such interventions are intended not merely to enhance the physical environment but also to increase residents' satisfaction and strengthen their sense of place attachment.

This study seeks to address a fundamental question: *What mechanisms and factors within the physical, perceptual, and functional dimensions of Khajeh Abed Passage influence behavioral patterns and the level of satisfaction among inhabitants of this historic setting?* Subsidiary objectives correspondingly aim to identify these causes with precision and to propose practical strategies for improving the existing conditions.

Materials and Methods: The present study was conducted with an applied goal and a qualitative approach, employing an analytical field ethnography method within an interpretive paradigm. The statistical population consisted of the residents and users of *Khajeh Abed Passage* in the *Sangtarashan* neighborhood, with random sampling used to capture the diversity of viewpoints among users. Data collection tools included participant observation, photography, non-intrusive videography, unstructured interviews, and field note-taking. Data analysis was carried out through open, axial, and selective coding. To ensure the validity and reliability of the data, data, source, and method triangulation were utilized, alongside peer review and continuous refinement of field notes.

The research was conducted over three months, divided into three 28-day phases, with observations made during peak hours (from 11 a.m. to 8 p.m.). During each period, interviews were conducted with individuals aged 12 to 80 to analyze user behavior on regular days, weekends, and special occasions.

Throughout the study, the attitudes and experiences of more than thirty residents and users of the *Sangtarashan* neighborhood were recorded with respect to its physical and social conditions. The interviews highlighted issues such as infrastructure deterioration, shortage of public spaces, conversion of shops into restaurants, lack of accommodation and lighting, insufficient seating, pollution and litter, absence of waste bins and parking spaces, and the migration of old residents. Families complained about the absence of

playgrounds for children and the lack of safe paths for pedestrians and cyclists. Observations revealed that physical and social changes had weakened the sense of place attachment and reduced the neighborhood's quality of life.

Data coding in the research table includes four main components:

Physical: damaged infrastructure, decayed walls, insufficient lighting, sidewalks blocked by vehicles, and lack of waste bins.

Perceptual: feelings of insecurity, fear of wall collapse, and visual pollution caused by litter.

Functional: lack of benches and recreational areas, absence of daily-use shops, decline in tourism infrastructure, and conversion of traditional businesses into modern enterprises.

Behavioral: occurrence of social tensions among youth, reduced economic quality, migration of old residents, and interference between motorcycles and pedestrians

Findings: showed that people's behavioral patterns differed across threetime intervals:

- Early-week days: low traffic, mostly elderly people and students.
- Weekends: increased presence of youth, higher nighttime activity, and smoking behaviors.
- Special occasions (e.g., Christmas): high crowd density and greater commercial and nightlife activity.

The physical analysis of Khajeh Abed Passage, based on the review of its strengths and weaknesses, indicates that:

Strengths: the green cover and shade in the central pedestrian zone created a sense of calm and attraction; the decorative and leveled pavement improved accessibility.

Weaknesses: insufficient urban furniture forced users to lean against structures or trees; inconsistency between traditional and modern facades and weak lighting created unsafe areas and encouraged deviant behaviors; the lack of waste bins intensified visual pollution. Socially, young people's unstable economic conditions combined with undefined spatial boundaries heightened involvement in risky behaviors.

Discussion and Conclusion: Analysis of Khajeh Abed Passage shows that the regeneration of small urban spaces requires an integrated approach based on contextual assets. The three dimensions—physical, perceptual, and functional—interact with behavioral patterns, defining user satisfaction, cultural identity preservation, and responsiveness to residents' and visitors' needs.

- Physicality as the foundation, perception as the stimulus: physical deficiencies such as inconsistency or poor lighting lead to avoidance behaviors, while positive perception through sensory richness and opportunities for rest and contemplation fosters spatial attraction.
- Function as a bridge between heritage and development: the tension between conserving historical fabric and promoting tourism must be managed with balance so that cultural preservation becomes the foundation of sustainable development rather than an obstacle to it.
- Behavior as social feedback: desirable behaviors—preservation of local rituals and strengthening of social capital—serve as functional stabilizers. Urban planners should analyze socio-spatial mechanisms and design policies to enhance residents' sense of belonging and participation; weak attachment diminishes the effectiveness of interventions.

Ultimately, the convergence of physical, perceptual, and functional structures can transform public spaces from potential areas into vibrant urban environments rich in identity and social resilience. Practical strategies include activating unused spaces for local businesses and tourism, enhancing natural and lighting elements to improve safety and spatial attachment, and creating daily interaction and collective memory spaces. In the long term, establishing educational workshops to transmit traditional skills is recommended to preserve heritage while reinforcing social cohesion and urban livability.

Declarations

Conflict of Interest

Dr. Ramtin Mortaheb and Eng. Arezou Zaerin declare that there is no conflict of interest related to this research

Funding

This research did not receive any financial support from governmental or private organizations for advancing the research.

Informed Consent

All participants in this study provided written informed consent prior to participation.

Authors' Contributions

Conceptualization and study design: Dr. Ramtin Mortaheb; data collection: Eng. Arezou Zaerin; data analysis: Dr. Ramtin Mortaheb, Eng. Arezou Zaerin; draft preparation: Eng. Arezou Zaerin, Dr. Ramtin Mortaheb; review and revision: Dr. Ramtin Mortaheb, Eng. Arezou Zaerin; final approval: All authors have approved the final version of the manuscript.

Acknowledgments

The authors report no acknowledgments.

References

- Abdi, M. A., & Mahdizadegan, S. (2010). *Urban infill development*. Tehran, Iran: Building and Housing Research Center. [in Persian]
- Abdollahi, M., Tavakolinia, J., & Sarrafi, M. (2010). A theoretical review of the concept of neighborhood and its redefinition with emphasis on the conditions of Iranian urban neighborhoods. *Human Geography Research*, 42(2), 82–103. [in Persian]
- Altman, I. (2003). *Environment and social behavior: Privacy, personal space, territory, and crowding* (A. Nama-zian, Trans.). Tehran, Iran: Shahid Beheshti University Press. [in Persian]
- Barker, R. G. (1963). The stream of behavior: Explorations of its structure & content.
https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/11177-000
- Birjandi Nejad, M., & Abdolmajiri, A. (2022). Formal organization principles of house entrance portals in traditional architecture based on three environmental psychology theories: A case study of three prominent traditional houses in Mashhad. *Journal of Greater Khorasan*, 13(48), 69–88. https://doi.org/10.22034/jgk.2022.308505.0 [in Persian]
- Daneshgar Moghaddam, G., & Eslampour, M. (2012). An analysis of Gibson's affordance theory and its implications for studies of humans and the built environment. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 5(9), 73–86. https://www.armanshahrjournal.com/article_33213.html [in Persian]
- Dehghan, F. S. (2020). Pathology of the decline in environmental affordance caused by arbitrary preferences and abnormal physical changes: The case of Koohrig, Mehriz, Yazd Province. *Bagh-e Nazar*, 17(83), 53–62. https://doi.org/10.22034/bagh.2019.184475.4097 [in Persian]
- Dubos, R. (1965). *Man Adapting*. New Haven: Yale University Press.
- Ghafouri, M., Rezaei Khonkdar, A., & Zabihi, H. (2022). Developing a safe city model based on residents' behavioral characteristics: A case study of Saadi Neighborhood, Sari. *Urban Structure and Function Studies*, 9(30), 59–95. https://doi.org/10.22080/usfs.2021.3515 [in Persian]
- Gheysari, N. (2007). *Essays on the relationship between Iranian intellectuals and identity* (1st ed.). Tehran, Iran: Tamaddon-e Irani Publishing. [in Persian]
- Gholamalizadeh, H., & Seihani, M. (2015). The function of the concept of territoriality in improving quality of life and the developmental process of adolescents living in welfare centers. In *Proceedings of the Second National and First International Conference on Contemporary Research in Humanities*. Tehran, Iran: Modiran Ideh

- Pardaz Paytakht Vira Institute. [in Persian]
- Gibson, J. J. (1979). *The Ecological Approach to Visual Perception*. Boston: Houghton Mifflin.
 - Javadi, M. A. (2011). *Religion and everyday life*. Tehran, Iran: Institute for Culture, Art and Communication, Ministry of Culture and Islamic Guidance. [in Persian]
 - Johnson, P.-A. (2005). The relationship between architectural theory and history (H. R. Khoei, Trans.). *Golestan-e Honar*, (1), 69–73. [in Persian]
 - Jung, T., Lee, J., Yap, M. & Ineson, E. (2015). The role of stakeholder collaboration in culture-led urban regeneration: A case study of the Gwangju project, Korea. *Cities*, (44), 29–39. DOI:10.1016/j.cities.2014.12.003.
 - Koffka, K. (1935). *Principles of Gestalt Psychology*. New York and London: Harcourt Brace.
 - Lang, J. (2016). *Creating architectural theory: The role of the behavioral sciences in environmental design* (A. Einifar, Trans., 1st ed.). Tehran, Iran: University of Tehran Press. [in Persian]
 - Lotfabadi, M., & Hasani, A. A. (2020). The educational system of the Armenians of New Julfa in the Safavid period. *Iranian Studies Research*, 10(1), 211–228. <https://doi.org/10.22059/jis.2020.288503.728> [in Persian]
 - Lotfi, S., Anamoradnezahad, R. B., & Sasani Pour, M. (2014). Investigating the sense of security in public space: A case study of Shiraz metropolis. *Urban Research and Planning*, 5(19), 43–60. <https://www.sid.ir/paper/220331> [in Persian]
 - Lynch, K. (2021). *The image of the city* (M. Mazini, Trans., 13th ed.). Tehran, Iran: University of Tehran Press. [in Persian]
 - Michelson, W. (1976). *Man and His Urban Environment: A Sociological Approach*, Reading. Massachoset: Addison- Wesley.
 - Mofidi Shmirani, S. M., & Moztarzadeh, H. (2012). Evaluation of physical sustainability criteria in urban neighborhoods with emphasis on Iran's hot and dry climate. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 8(15), 261–276. https://www.armanshahrjournal.com/article_34136.html [in Persian]
 - Mousavian, S. (2022). Explaining a conceptual model of the factors affecting the formation of architectural aesthetic experience from the perspective of cognitive sciences. *Bagh-e Nazar*, 19(107), 41–56. <https://doi.org/10.22034/BAGH.2021.279519.4849> [in Persian]
 - Nari Qomi, M. (2018). The place of the humanities in architectural bionics education. *Iranian Architecture Studies*, 7(13), 107–125. <https://doi.org/10.22052/1.13.107> [in Persian]
 - Noufel, S. A., Kalbadi, P., & Pourjafar, M. R. (2009). Examining and evaluating the effective indicators of urban identity: A case study of Julfa Neighborhood in Isfahan. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 2(3), 57–69. https://www.armanshahrjournal.com/article_32599.html [in Persian]
 - Ostadi, M. (2024). A conceptual model of the relationship between humans and the urban environment in the process of perception based on the views of Iranian philosophers. *Bagh-e Nazar*, 20(124), 5–12. [in Persian]
 - Paknejad, F., & Kolini Mamaghani, N. (2022). Designing pleasant urban experiences using persuasive design principles. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 15(41), 39–52. <https://doi.org/10.22034/aaud.2022.306217.2555> [in Persian]
 - Rapoport, A. (2003). *The cultural origins of architecture* (S. Al-Rasoul & A. Babak Khial, Trans., 8th ed.). [in Persian]
 - Rezaei, S., & Sharghi, A. (2025). Geometric patterns of daylight distribution and residents' sensory perceptions in residential buildings. *Bagh-e Nazar*, 21(134), 5–20. <https://doi.org/10.22034/bagh.2024.451479.5587> [in Persian]
 - Saboonchi, P., Masnavi, M. R., & Motedin, H. A. (2024). Analysis of the principles and key characteristics of nature-based solutions in relation to urban greening: A systematic review. *Bagh-e Nazar*, 20(121). <https://doi.org/10.22034/bagh.2022.344400.5200> [in Persian]
 - Sarmadi, S., Shahcheraghi, A., & Karimifard, L. (2020). The process of landscape perception based on sensory and rational cognition. *Bagh-e Nazar*, 17(88), 27–38. <https://doi.org/10.22034/bagh.2020.195136.4236> [in Persian]

- Shahcheraghi, A., & Bandarabadi, A. (2024). *Encompassed by the environment: Applications of environmental psychology in architecture and urban planning* (1st ed.). Tehran, Iran: Tehran Academic Center for Education, Culture and Research (ACECR). [in Persian]
- Sztompka, P. (2008). The focus on everyday life: A new turn in sociology. *European Review*, 16(1), 23-37.
- Torkman, A., Ghaed, M., & Shamtoob, S. (2018). Hangout places as urban public spaces, architecture, and settings for social and cultural interactions: A case study of Borazjan. *Urban Research and Planning*, 8(31), 225-248. [in Persian]
- Wallace, D. (2012). Examining Fear and Stress as Mediators Between Disorder Perceptions and Personal Health, Depression, and Anxiety. *Social Science Research*, 41(6), 1515-1528.

Note for Readers:

This paper contains an identical English abstract in two sections:

Abridged Paper: To provide an overview for international readers.

Persian Section: To meet the standardized structure of Persian academic publications.

This repetition is intentional to ensure alignment with academic standards and facilitate readability for both audiences. Readers are encouraged to review the full paper for comprehensive details.

یادداشت برای خوانندگان:

این مقاله شامل یک چکیده انگلیسی در دو بخش است:

Abridged Paper: برای ارائه یک دید کلی به خوانندگان بین‌المللی.

بخش فارسی: به منظور رعایت استانداردهای ساختار مقالات علمی فارسی.

تکرار این چکیده، با هدف انطباق با استانداردهای علمی و تسهیل مطالعه برای هر دو گروه از مخاطبان طراحی شده است. خوانندگان می‌توانند برای دریافت جزئیات کامل، به متن اصلی مقاله مراجعه کنند.

COPYRIGHTS

© [2026] by the author(s). This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0

International (CC BY 4.0). The authors retain copyright, and

this work may be shared and redistributed with proper attribution.

License link: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

ارتقای رضایت‌مندی مبتنی بر دارایی زمینه و تأثیر آن بر رفتار باشندگان؛ تحلیل مردم‌نگارانه گذر خواجه عابد محله سنگ‌تراش‌های اصفهان

رامتین مرتیبه*^۱، آرزو زائرین^۲

۱. عضو هیأت علمی، گروه مهندسی معماری و شهرسازی، دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی، اصفهان، ایران
۲. دانشجوی ارشد، گروه مهندسی معماری و شهرسازی، دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی، اصفهان، ایران

نکات شاخص

- تحلیل مردم‌نگارانه محور خواجه عابد نشان می‌دهد که رضایت‌مندی ساکنان محلات تاریخی، حاصل هم‌افزایی میان ابعاد کالبدی، ادراکی و عملکردی محیط است.
- عوامل ادراکی همچون غنای حسی و حس تعلق مکانی نقشی تعیین‌کننده در جذب فضایی و پایداری اجتماعی دارند.
- ایجاد تعادل میان حفاظت از بافت تاریخی و توسعه شهری، راهبرد اصلی برای پیوند میراث با نوگرایی و پایداری شهری است.
- رفتارهای اجتماعی و آیین‌های بومی به عنوان بازخورد مثبت محیطی، در حفظ هویت فرهنگی و تقویت سرمایه اجتماعی، نقشی کلیدی دارند.
- راهبردهای چندوجهی مبتنی بر دارایی‌های زمینه، می‌توانند الگوی مؤثری برای بازآفرینی شهری با رویکرد حافظه‌محور و مشارکت‌محور فراهم کنند.

مشخصات مقاله

تاریخ ارسال ۱۴۰۴/۰۹/۱۷
تاریخ بازنگری ۱۴۰۴/۱۲/۰۳
تاریخ پذیرش ۱۴۰۴/۱۲/۱۸
تاریخ انتشار آنلاین ۱۴۰۵/۰۳/۳۱

واژگان کلیدی

کالبدی
ادراکی
عملکردی
رفتاری
گذر خواجه عابد
سنگ‌تراش‌ها
دارایی زمینه

چکیده

محلات قدیمی واقع در بافت‌های تاریخی، نمایانگر ساختارهای اجتماعی محله و تأثیر آن‌ها بر الگوهای رفتاری، ادراکی و کاربردی باشندگان در مراکز محله محسوب می‌شوند. هدف اصلی پژوهش حاضر، شناسایی عوامل مؤثر بر افزایش رضایت‌مندی ساکنان محله سنگ‌تراش‌ها و ارتقای سطح این عامل است تا دارایی‌های ارزشمند موجود در بافت‌های تاریخی به عنوان الگوهای ماندگار و اصیل با توسعه اصولی شهرهای جدید پیوند یابد. روش‌شناسی پژوهش کیفی و مبتنی بر مردم‌نگاری تحلیلی-میدانی با رویکرد تفسیری است که از طریق مشاهده مشارکتی، عکس‌برداری، فیلم‌برداری غیرمداخله‌گر، مصاحبه غیرساختارمند، یادداشت‌برداری و تحلیل محتوا انجام شده است. یافته‌ها بر لزوم توجه به ابعاد گسترده و متنوع ساختارهای موجود در شهرهای تاریخی فراتر از رویکردهای مرسوم و اغلب محدود به جنبه‌های صرفاً کالبدی تأکید دارد. این پژوهش در نهایت به راهبردهایی با رویکرد مبتنی بر دارایی دست یافته که هدف آن ایجاد بستری برای تلفیق نظام توسعه نوین شهری با دارایی موجود در بافت‌های تاریخی است. این سرمایه‌ها علاوه بر جنبه‌های کالبدی، شامل ابعاد ادراکی و عملکردی نیز می‌باشد که برای حفظ و ارتقای هویت تاریخی و فرهنگی شهرها ضروری به نظر می‌رسند.

Original Research Paper

Enhancing Context-Asset-Based Satisfaction and Its Impact on User Behavior; An Ethnographic Analysis of the Khajeh Abed Passage in the Sangtarashan Quarter of Isfahan

Ramtin Mortahebe ^{1*} , Arezoo Zaerin ²

1- Department of Architecture and Urban Planning, Faculty of Engineering and Technology, Shahid Ashrafi Esfahani University, Isfahan, Iran.

2- Master's student in Architecture, Department of Architecture and Urban Planning, Faculty of Engineering and Technology, Shahid Ashrafi Esfahani University, Isfahan, Iran

Highlights

- Ethnographic analysis of Khajeh-Abed neighborhood reveals that resident satisfaction stems from the synergy of spatial, perceptual, and functional dimensions.
- Perceptual factors such as sensory richness and place attachment play a crucial role in spatial attraction and social resilience.
- Balancing heritage preservation and urban development serves as the core strategy for integrating historical assets with modern city growth.
- Social behaviors and traditional rituals act as positive feedback mechanisms, reinforcing cultural identity and local social capital.
- Asset-based, multi-dimensional strategies provide an effective model for memory-oriented, participatory urban regeneration in historic contexts.

Abstract

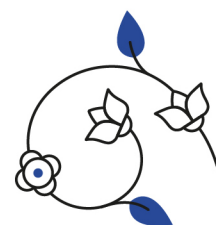
Old neighborhoods situated within historical contexts serve as manifestations of neighborhood social structures and their profound impacts on the behavioral, perceptual, and functional patterns of residents in neighborhood centers. Dissatisfaction with the urban environment stems from a mismatch between behavioral needs and the triple characteristics of space: physical, perceptual, and functional. This research aims to identify factors influencing the satisfaction of residents in the Sangtarashan neighborhood and to promote this vital element, so that the valuable assets present in historical fabrics can be linked, as enduring and authentic models, with the principled development of new cities. The main objectives of the study include identifying the triple criteria (physical, perceptual, and functional) in the Khajeh Abed Passage, discovering the causes of residents' dissatisfaction based on current behavioral patterns, and proposing effective factors for enhancing resident satisfaction in this neighborhood center. The methodology of this study is qualitative, based on analytical-field ethnography with an interpretive approach. Data collection was conducted through field techniques, including participant observation, photography, non-intrusive videography, unstructured interviews, and note-taking, after which the data were evaluated through content analysis. The findings emphasize the necessity of attending to the broad and diverse dimensions of existing structures in historical cities, going beyond conventional approaches that are often limited to purely physical aspects. This research ultimately leads to asset-based strategies aimed at creating a platform for integrating the new urban development system with the assets present in historical contexts. These assets, in addition to physical aspects, also include perceptual and functional dimensions, which appear essential for preserving and enhancing the historical and cultural identity of cities.

Article Info

Received 17/12/2025
Revised 10/02/2026
Accepted 23/02/2026
Available Online 21/06/2026

Keywords

Physical
Perceptual
Functional
Behavioral
Khajeh Abed Passage
Sangtarashan Neighborhood
Contextual Assets

© [2026] by the author(s).

Citation of the article

Mortaheb, R., & Zaerin, A. (2026). Enhancing Context-Asset-Based Satisfaction and Its Impact on User Behavior; An Ethnographic Analysis of the Khajeh Abed Passage in the Sangtarashan Quarter of Isfahan. *Iranian Urban Design Studies*, 3(1), 139–168.

* Author Corresponding:

Email: Ramtin.Mortaheb@ut.ac.ir

مقدمه

انسان‌ها دارای ویژگی‌های روان‌شناختی، جسمانی، فرهنگی، شخصیتی و اجتماعی منحصر به فردی هستند. با وجود این ویژگی‌ها، همانند مایعی که شکل ظرف خود را می‌پذیرد، تحت تأثیر گسترده محیط زندگی قرار می‌گیرند. محیط به عنوان ظرفی تلقی می‌شود که با دارایی خود، رفتار، احساسات و عملکرد انسان را در خود جهت می‌دهد. این واقعیت، درک رفتار انسان در ارتباط با محیط اطراف را به دانشی کاربردی و مورد توجه جدی تبدیل کرده است؛ به گونه‌ای که بهره‌گیری از این دانش، طراحان را قادر می‌سازد رفتارهای آینده کاربران را در محیط‌های در حال طراحی پیش‌بینی کنند (شاهچراغی و همکاران، ۱۴۰۲). محله به عنوان رکن اصلی کالبد شهری (مفیدی شمیرانی و مضطرزاده، ۱۳۹۱) و از دیدگاه‌های دیگر، رکن اصلی سازمان‌دهی در شهرسازی (عبداللهی و همکاران، ۱۳۸۹: ۹۰) و کوچک‌ترین واحد شهری برای تحقق مدیریت مشارکتی و دستیابی به مدیریت پایدار شهری شناخته می‌شود.

اهمیت موضوع از وجود باشندگانی با الگوهای رفتاری متفاوت در برابر محیط اطراف ناشی می‌شود. اثرات کالبدی، ادراکی و عملکردی محیط بر رفتار باشندگان قابل چشم‌پوشی نیست. بروز مشکلات رفتاری در بافت، کارایی و عملکرد آن را کاهش داده و افت رضایت‌مندی ساکنان و کاربران محله را به دنبال داشته است. کشف این مؤلفه‌ها در جامعه شهری امروز برای دستیابی به محیطی سالم‌تر، امن‌تر و ایجاد تعامل مناسب انسان و محیط و طراحی فضاهای زیست‌پذیر با شرایط بومی، راهکاری مؤثر تلقی می‌گردد. ضرورت پرداختن به الگوهای رفتاری در گذر خواجه عابد، ارتقای کیفیت زندگی باشندگان را به دنبال دارد. شناسایی این مؤلفه‌ها به برنامه‌ریزان و طراحان بافت‌های جدید شهری کمک می‌کند؛ زیرا محله بنیادی‌ترین عنصر شهری و حلقه واسط میان شهر و شهروند است و از گذشته‌های دور نیز در سازمان‌دهی امور شهری نقش ویژه‌ای ایفا کرده است. توجه به تمامی گروه‌های نفع‌برنده در محله از جمله کودکان، سالمندان و جنسیت‌های گوناگون ضروری است. تحقق معیارها می‌تواند به حل مشکلات محله، بهبود تعاملات اجتماعی، ارتقای کیفیت زندگی، بهسازی فضاهای عمومی، ایجاد آرامش و رضایت‌مندی ساکنان و ارتقای بافت فرهنگی در مقیاس محلی و شهری منجر شود. هدف پژوهش حاضر، شناسایی معیارهای کالبدی، ادراکی و عملکردی در گذر خواجه عابد بعنوان هسته محله سنگ‌تراش‌ها، شناسایی علل نارضایتی باشندگان این بستر تاریخی بر اساس الگوهای رفتاری جاری و ارائه عوامل مؤثر بر ارتقای رضایت‌مندی ساکنان در این مرکز محله است.

پیشینه پژوهش

مطالعات متعدد نشان می‌دهند عوامل مختلفی می‌توانند بر افزایش یا کاهش احساس امنیت در فضاهای عمومی شهری تأثیرگذار باشند. نقطه آغاز بحث‌های مرتبط با جرم‌شناسی و امنیت شهری را می‌توان در مکتب جامعه‌شناسی شیکاگو و پژوهش‌های اولیه اکولوژی شهری جستجو کرد. مکتب اکولوژی شهری با افرادی چون رابرت پارک در مسیر تکامل خود به تحلیل پدیده‌های اجتماعی جرم و جنایت، اختلالات روانی در شهرها و تهیه نقشه‌های مرتبط پرداخت (لطفی و همکاران، ۱۳۹۳).

جدول شماره ۱: پیشینه پژوهش (مأخذ: نگارندگان)

نویسندگان	سال	عنوان پژوهش	نتایج
دهقان	۱۳۹۹	آسیب‌شناسی کاهش قابلیت محیطی ناشی از تغییرات سلیقه‌ای و ناهنجار کالبد محیط (کوهریگ مهریز یزد)	۱- گسست‌های محیطی شکل‌گرفته از اقدامات نابجا جداسازی فضاها و لبه‌ها در شرایط متفاوت از فضای رفتاری و ذهنی شهروندان ۲- تأثیر تغییر ناهنجار محیطی باعث مکث و ورود شهروندان مخصوصاً زنان و تشدید معناهای نهادینه مانند محرمیت، درونگرا دیده نشدن
غفوری رضایی خنکدار ذبیحی	۱۴۰۰	بر ساخت الگوی شهر ایمن بر اساس شاخصه رفتاری ساکنان (نمونه پژوهشی: محله راهبند ساری)	۱- سطح درآمد بالاتر منجر به کنترل دسترسی و تعمیر و نگهداری بهتر مسکن ۲- لازمه ارتقاء امنیت: رویکرد آمادگی-ارزیابی-مدیریت در چرخه مدیریت بحران ۳- پیشنهاد محیطی امن برای محلات با افزایش مسئولیت‌پذیری-حس مالکیت فضایی-حس تعلق مکان برای ساکنین ۴- تداوم امنیت در محیط شهری با: افزایش فعالیت اجتماعی-افزایش فعالیت اقتصادی-افزایش مشارکت اجتماعی

نویسندگان	سال	عنوان پژوهش	نتایج
پاک‌نژاد کلینی مقمقانی	۱۴۰۱	طراحی تجربیات فرح بخشبه کمک اصول طراحی ترغیبی	۱- تأثیر افزایش محرک‌ها و عناصر بیرونی برای ایجاد انگیزه و احساسات متفاوت ۲- وجود تعاملات کم کودکان با محیط شهری به دلیل سبک زندگی خانواده‌ها ۳- مؤثر بودن سیستم ترغیبی در رفتارها و تعاملات کودکان با یکدیگر و کودکان با شهر
موسویان	۱۴۰۱	تبیین مدل مفهومی مؤلفه‌های مؤثر در شکل‌گیری تجربه زیباشناسی معماری از منظر علوم شناختی	۱- ارزیابی عاطفی ادراک فضا از طریق مؤلفه‌های ادراکی، انگیزشی، حسی، حرکتی، شناختی و رفتاری به صورت ترکیبی از تصورات احساسی مانند لذت و خوشایندی ۲- دخالت واکنش بدن غیر آشکار در تجربه معماری عنوان می‌کند که مؤلفه‌های ادراکی و انگیزشی منجر به واکنش رفتاری میشود. ۳- محرک‌های رفتاری مسبب فعالسازی توجه و انگیزش برای امکان دادن به تجربه فردی آگاهانه
استادی	۱۴۰۲	مدل مفهومی رابطه انسان و محیط شهری در فرآیند ادراک بر پایه آراء فلاسفه ایرانی	سودمندی بهرهمندی از اندیشه فیلسوفان ایرانی در شفاف‌سازی ماهیت و ویژگی‌های چهارگانه ادراک شامل: ۱- فرآیند باز آفرینانه ۲- اثرپذیری ۳- کنشگری ۴- پویایی
صابونچی مثنوی متدین	۱۴۰۲	تحلیل اصول و ویژگی‌های کلیدی راه حل‌های طبیعت‌بنیان در ارتباط با سربسزی شهری مرور سیستماتیک	تأکید بر راه حل‌های طبیعت‌بنیان به عنوان یک کانسپت فرا رشته‌ای و مشارکتی با در نظرگیری پویایی محیط، برنامه‌ریزی برای پروژه بلندمدت با راه حل‌های خاص با حفظ ارزش طبیعی، زیستی و فرهنگی مقوله‌های رفع موانع شامل: ۱- در نظرگیری ویژگی‌های کل نگری و کثرت‌گرایی ۲- تعریف اصول واقع‌نگری و قابلیت اجرا، فرآیندمحوری و مقبولیت برای حل موانع اجرایی
رضایی شرقی	۱۴۰۳	الگوهای هندسی انتشار نور روز و ادراکات حسی ساکنان در ساختمانهای مسکونی	۱- برای طراحی ابتدا توجه به فعالیت‌ها و ادراک عمومی و تجربه شخصی فرد، سپس توجه به طراحی کالبدی و سیمای بصری ۲- تأثیر پدیده مکان و درک ارتباط بین فضاها در شکل‌گیری تعاملات اجتماعی ۳- اهمیت تأثیر توسعه پایدار در ابعاد اجتماعی و اقتصادی

با وجود پژوهش‌های متعدد در هر یک از حوزه‌های کالبدی، ادراکی و عملکردی، ارزیابی جامع این مؤلفه‌ها به‌ویژه در هسته مرکزی محله سنگ‌تراش‌ها مبتنی بر دارایی موجود، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. بررسی نحوه تحقق معیارهای مذکور و تحلیل شکاف‌های مرتبط می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر بهبود الگوهای رفتاری کاربران در مرکز محله و ارتقای کیفیت تعاملات در مقیاس شهری داشته باشد.

مفاهیم و مبانی نظری

با توجه به جایگاه و اهمیت محیط کالبدی، لازم است واژه‌ها و مفاهیم بکار برده شده تعریف شوند که مهم‌ترین آنها عبارتند از: محله، باهمستان، کالبدی، ادراکی، عملکردی و رفتار ساکنان، که تعریف آنها به شرح زیر می‌باشد.

محله و دارایی زمینه

محله به‌عنوان یکی از ارکان اساسی کالبد شهری در اندیشه شهرگران جدید، نقش بنیادی در سازمان‌دهی شهرسازی ایفا می‌کند و کوچک‌ترین واحد شهری برای تحقق مدیریت مشارکتی و دستیابی به مدیریت پایدار شهری محسوب می‌شود (عبدی و مهدی‌زادگان، ۱۳۸۹). از طرفی مبتنی بر دارایی^۱ زمینه پارادایمی است که برخلاف رویکردهای سنتی مبتنی بر کسری و نیاز عمل می‌کند. در رویکرد سنتی، ابتدا مشکلات، کاستی‌ها، تهدیدها و کمبودهای یک محله شناسایی شده و سپس راه‌حل‌ها از بیرون (دولت، سرمایه‌گذار خارجی، طرح‌های جامع از بالا به پایین) برای «رفع کمبودها» وارد می‌شوند. این روش معمولاً به تخریب، جابه‌جایی ساکنان، ورود سرمایه کلان و از دست رفتن هویت تاریخی منجر می‌گردد. در مقابل، رویکرد مبتنی بر دارایی از سال ۱۹۹۳ توسط جان مک‌نایت و جودی کرتز در دانشگاه نورث‌وسترن آمریکا به‌طور نظام‌مند معرفی و بعدها در بازآفرینی شهری نیز به‌کار گرفته شد.

دارایی کالبدی

کوپن لینچ فرم شهری را به عنوان الگوی فضایی عناصر کالبدی بزرگ، پایدار و دائمی شهر تعریف می‌کند. فرم شهری، حاصل ترکیب مفاهیم و عناصر متنوعی از ساختار شهری است که شامل مواردی همچون الگوی خیابان‌ها، ابعاد و شکل بلوک‌ها، طراحی خیابان‌ها، نحوه شکل‌گیری قطعات زمین، پارک‌ها و فضاهای عمومی می‌شود. برای تجزیه و تحلیل فرم شهری، لینچ شش معیار مهم ارائه داده است: نوع و کیفیت عناصر، کمیت (تعداد و میزان) عناصر، تراکم (چگالی عناصر در واحد سطح)، بافت (نحوه ترکیب، جداسازی و سازماندهی عناصر)، ساختار مرکزی (مانند خطی یا نقطه‌ای) و توزیع فضایی کلی (مانند الگوی شطرنجی، ارگانیک یا حلقوی). این معیارها ابزار مفیدی برای بررسی و درک بهتر شکل‌گیری و ساختار شهرها فراهم می‌آورند (لینچ، ۱۴۰۰).

دارایی عملکردی

از اواخر قرن بیستم و اوایل قرن بیست و یکم، نظریه‌پردازان اجتماعی و فرهنگی به تدریج زندگی روزمره را به عنوان زمینه‌ای بسیار مناقشه‌برانگیز مطرح کرده‌اند و شماری از آنها مفهوم جامعه‌شناسی سوم را به بحث وارد کرده‌اند (Sztompka, 2008). جامعه‌شناسی را می‌توان به سه شاخه تقسیم کرد: شاخه اول بر سازمان‌ها و نهادها تمرکز دارد، شاخه دوم به بررسی رفتارها و کنش‌ها می‌پردازد و شاخه سوم به تجسم و بازنمایی اجتماعی در رویدادهای اجتماعی توجه می‌کند. زندگی روزمره نیز دارای دو بعد است: بعد نخست به جنبه آشنا و ملموس زندگی روزمره اشاره می‌کند، درحالی‌که بعد دوم نمایانگر معنای استعاری یا دور از دسترس آن است که بیانگر قدرت‌های برتر، ابزارهای سلطه، بیگانگی انسان از خویش و انزوای او می‌باشد (جوادی، ۱۳۹۰، ۳۴-۴۶). معماری، همانند زندگی، دارای دو بعد نزدیک و دور است. بعد نزدیک معماری به حوزه‌های عملی و نظریه‌های مربوط به آن اختصاص دارد که این ابعاد به‌طور جامع مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته‌اند (جانسون پل، ۱۳۸۴، ۶۹-۷۴).

دارایی ادراکی

در روانشناسی محیطی، فرآیند درک انسان از محیط به سه مرحله متوالی و به هم پیوسته تقسیم می‌شود: حواس انسانی، ادراک حسی و ادراک عقلی. نخستین مرحله، حواس انسانی است که به عنوان نقطه آغازین واکنش‌های حسی عمل می‌کند و این واکنش‌ها از طریق سیستم عصبی پردازش می‌شوند. در مرحله بعد، یعنی ادراک حسی، اطلاعاتی که از طریق حواس دریافت شده‌اند، توسط ذهن انتخاب و پردازش می‌شوند تا تصویری ذهنی شکل گیرد؛ این مرحله شامل تحلیل داده‌ها، نتیجه‌گیری و ایجاد تصورات ذهنی است. در نهایت، مرحله ادراک عقلی به تلفیق اطلاعات مراحل قبلی می‌پردازد و به محیط، معنایی ملموس و متمایز برای انسان می‌بخشد (سرمدی و همکاران، ۱۳۹۹). ادراک محیطی فرآیندی است که در آن انسان اطلاعات و تصورات ذهنی مورد نیاز خود را از محیط اطراف دریافت می‌کند. مکاتب مختلفی به بررسی ادراک انسان از محیط پرداخته‌اند از جمله روانشناسی گشتالت، مکاتب سازگارمند و رویکردهای بوم‌شناختی. ساکنان معمولاً فضایی را که به وضوح تعریف شده و متعلق به آنها است، حفاظت و کنترل می‌کنند. تمرکز فعالیت‌های مجرمانه در یک مکان خاص نیز بدون شک می‌تواند باعث افزایش نرخ جرم در آن منطقه شود. (Lee, 2015) تا به امروز دیدگاه‌های متنوع و گوناگونی در مورد نحوه درک و تعامل انسان با محیط و موقعیت‌های رفتاری مطرح شده که ریشه‌های علمی آن به قرون گذشته بازمی‌گردد. با توجه به تعریفی که از منظر ارائه شده، یعنی یک پدیده عینی-ذهنی و پویا (ناری قمی، ۱۳۹۷)، مفهوم قابلیت محیطی موضوعی گسترده و در عین حال پیچیده و دشوار برای تبیین است (دانشگر مقدم و اسلامپور، ۱۳۹۱). قابلیت محیطی به این صورت تعریف می‌شود: توانایی‌های هر شیء، اعم از مادی یا غیرمادی، یا بخشی از ویژگی‌های آن که امکان استفاده توسط موجودات را فراهم می‌کند. آنچه گیبسون مطرح می‌کند،

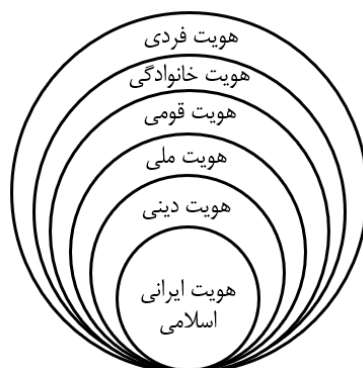
پیکربندی فیزیکی یک شیء یا مکان رفتاری است که قابلیت استفاده در فعالیتهای خاص را دارد (لنگ، ۱۳۹۵، ۹۲-۹۱). محیط، شامل ویژگیهای جغرافیایی، عناصر ساخته شده توسط انسان و جنبه های فرهنگی است که همگی به شکلی هماهنگ و متقابل با یکدیگر ارتباط دارند (Dubos, 1965). تغییرات محیطی می توانند بر اساس اهداف انسانی و به منظور بهبود تعامل با محیط های جغرافیایی، زیستی، فرهنگی و دیگر جنبه ها شکل بگیرند. این تغییرات معمولاً بازتابی از باورها، نگرش ها و فرصت های مختص یک دوره زمانی خاص هستند (به نقل از لنگ، ۱۳۹۵). این تغییرات در برخی محیط ها گاهی به دلیل مداخلات غیر منطقی و نامناسب انسانی رخ می دهد. در این میان، هر چه هماهنگی و تطابق بیشتری بین محیط فیزیکی و رفتار وجود داشته باشد، کیفیت محیط ارتقاء می یابد (Michelson, 1976). این تفاسیر، محیط رفتاری تصویرشناختی محیط عینی است که اساس رفتار را شکل می دهد (Koffka, 1935) و از طرفی یک قرارگاه رفتاری غنی و باکیفیت فرد را به رضایتمندی می رساند (Barker, 1963).

دارایی رفتاری

پاسخ یک ارگانیسم به محیط فیزیکی، نتیجه عملکرد مغز است. مغز خود تحت تأثیر ژنتیک و محیط زیست شکل می گیرد. محیط به طور مستقیم بر رفتار تأثیر نمی گذارد، بلکه این تأثیر را از طریق مغز اعمال می کند. بنابراین، هر مدلی که برای پیشگیری از جرم طراحی می شود، باید هم مغز و هم محیط فیزیکی را در نظر بگیرد (Wallace, 2012; 15). ادراک محیطی به معنای فرآیندی است که در آن انسان اطلاعات و تصورات ذهنی مرتبط با محیط اطراف خود را دریافت و پردازش می کند.

دارایی فرهنگی

شناخت و طرز تفکر افراد نسبت به ارزش ها، هنجارها، اعتقادات، باورها و نگرش ها بر اساس مؤلفه ها و ارزش های ایرانی شکل می گیرد. قومیت ها و هویت های فرهنگی نیز در هماهنگی با یکدیگر عمل کرده و یکدیگر را تکمیل و تقویت می کنند (قیصری، ۱۳۸۶، ۱۲۳-۱۳۰).

تصویر شماره ۱: لایه های هویتی (مأخذ: پورلمر، ۱۳۹۳)

دارایی حریم

حفظ حریم ها و حقوق انسانی در فضاهای شهری، نقشی کلیدی در ایجاد احساس امنیت و آرامش روانی ایفا می کند. توجه به شهروندان، تقویت حس تعلق آنها به محیط شهری و درک این مسئله که آنها در واقع نگهبانان این فضاها هستند، از اهمیت بالایی برخوردار است. به همین دلیل، در فرآیند تحلیل یا طراحی فضاهای شهری باید حریم هایی که به صورت مستقیم یا غیر مستقیم با انسان و فعالیت های او مرتبط هستند، مد نظر قرار گیرند. این حریم ها شامل حریم گروه های اجتماعی، حریم زیست محیطی، حریم کاربری ها و حریم تاریخی است. برای نمونه، در طراحی بافت های مسکونی باید به حریم خیابان ها، مسیرهای پیاده رو، نوع گیاهان کاشته شده و حتی جزئیاتی از این قبیل توجه ویژه داشت تا بیشترین میزان آرامش و امنیت برای ساکنان فراهم شود. بسیاری از مشکلات اساسی در بافت های شهری ما هنگامی بروز می کند که تداخل نامنظم کاربری ها پیش می آید. از آنجا که هر کاربری به یک حریم ویژه نیازمند است، نبود این هماهنگی منجر به آشفتگی محیطی در آن نقاط می شود. تأمین خلوت در فضاهای باز و ایجاد حس قلمرو از طریق روش هایی

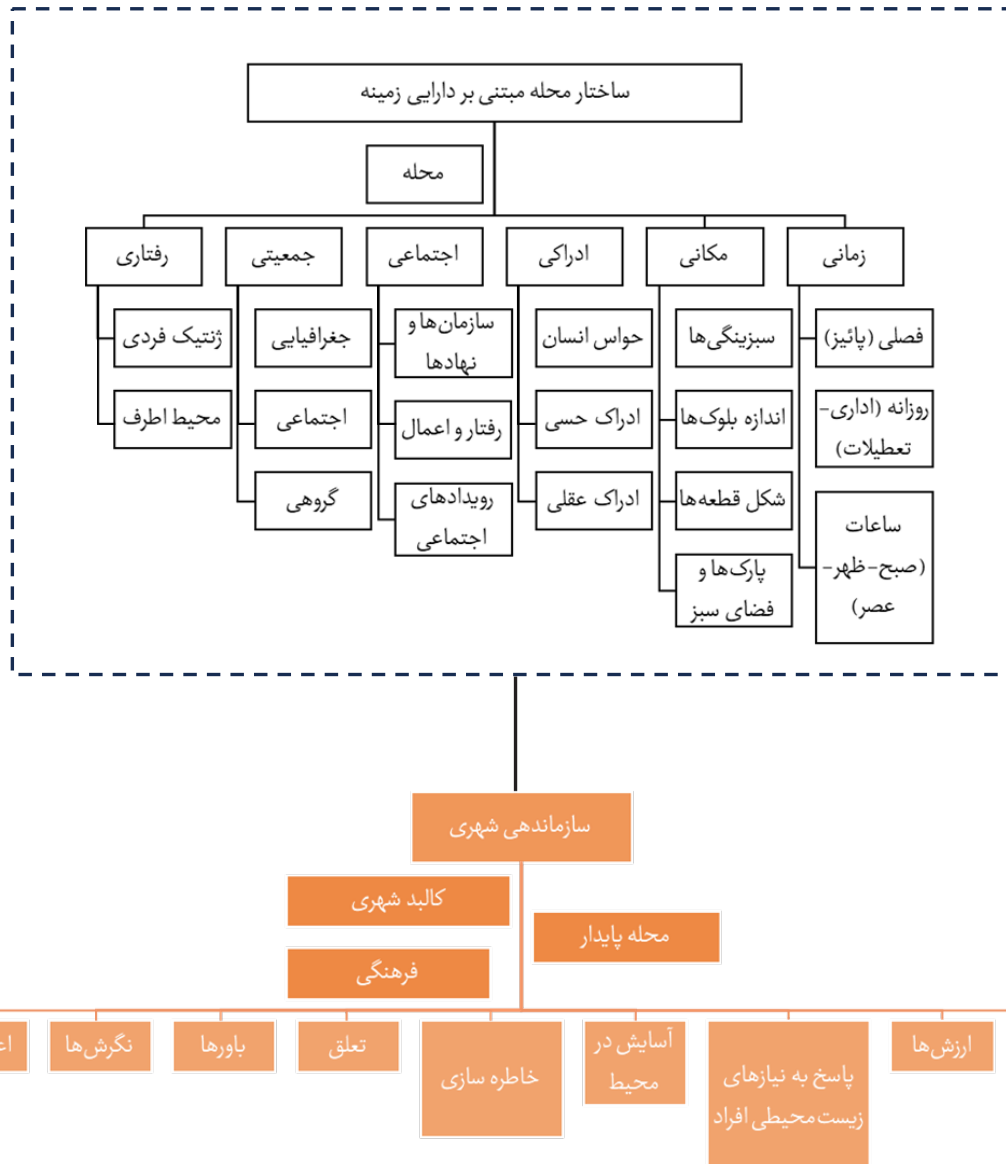
مانند نشانه‌گذاری اشیاء یا محدوده‌های جغرافیایی شخصی‌سازی شده، که نشانه‌ای از حق مالکیت و تمایل به کنترل فضای مکانی دارند، از جمله راهکارهای مؤثر برای تقویت تعلق به مکان و افزایش ماندگاری افراد در آن است (غلام‌علیزاده و صیحانی، ۱۳۹۴). حیوانات معمولاً قلمروی خود را با استفاده از نشانه‌های دیداری، صوتی، یا بویایی مشخص کرده و بر آن نظارت می‌کنند. در مقابل، انسان‌ها بیشتر به دلایل اجتماعی، نه صرفاً زیستی، رفتارهای مربوط به قلمرو خود را شکل می‌دهند. علاوه بر این، قلمروی انسانی از نظر اندازه، کارکردها و موقعیت مکانی نسبت به قلمروی حیوانی انعطاف‌پذیری بیشتری دارد. این تنوع به اندازه‌ای است که برخی از قلمروهای انسانی فاقد مرزهای جغرافیایی واضح بوده و ماهیت انتزاعی تری پیدا می‌کنند (آلتمن، ۱۳۸۲، ۱۳۱-۱۳۳). ایجاد محیط‌های مصنوعی اهداف متنوعی را دنبال می‌کند. ارائه حفاظ و ایمنی برای انسان‌ها، فعالیت‌هایشان و دارایی‌هایشان در برابر چالش‌های مختلف و تهدیدهای احتمالی از سوی انسان، حیوانات یا نیروهای فراتر از طبیعت، استقرار یک پایگاه ثابت، فراهم کردن فضایی امن برای زندگی انسانی در جهانی که ماهیتاً ناپایدار و بالقوه خطرناک به نظر می‌رسد. تقویت و برجسته‌سازی هویت اجتماعی، نمایش جایگاه و موقعیت، و موارد مشابه دیگر (راپاپورت، ۱۳۸۲، ۵۷).

دارایی ساختار اجتماعی و رفتاری

تحولات محیطی می‌توانند بر اساس اهداف انسانی و بهبود هماهنگی با محیط‌های جغرافیایی، زیستی، فرهنگی و سایر جنبه‌ها شکل بگیرند. این تغییرات انعکاسی از باورها، نگرش‌ها و ظرفیت‌های موجود در دوره‌های زمانی مشخص هستند (لنگ، ۱۳۹۵، ۹۳). این تغییرات در برخی محیط‌ها گاه به دلیل مداخلات غیر منطقی و ناپسند انسانی رخ می‌دهد. یک مکان رفتاری دارای ظرفیت‌های بالقوه و بی‌پایانی است که بهره‌برداری از آن به نیازها، توانایی‌ها، تجربه‌ها و عوامل ذهنی کنشگر وابسته است. همچنین، چگونگی طراحی و تنظیم ساختار محیط نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. این قابلیت‌ها زمانی به فعلیت می‌رسند که با رفتار کاربران در تعامل و هماهنگی قرار گیرند (بیرجندینژاد و عبد مجیری، ۱۴۰۱). بر این اساس، بسیاری از مطالعات محیطی بر این فرض تأکید دارند که محیط فیزیکی باید به طور مؤثری با ساختار رفتار هماهنگ باشد و به آن پاسخ دهد (لنگ، ۱۳۹۵، ۱۳۴).

۲. دارایی ساختار جمعیتی و زمانی

اگر محله را به عنوان یک مفهوم واحد در نظر بگیریم که از تجمعات انسانی، پیوستگی‌های نسبی، روابط محکم همسایگی و اتحادهای غیر رسمی میان افراد شکل می‌گیرد، برای تشکیل آن عوامل مشخصی لازم است. این عوامل شامل وجود یک محدوده جغرافیایی مشخص در شهر با وسعتی متغیر، حضور یک جامعه انسانی، و وابستگی و تعامل میان گروهی از مردم می‌باشد (Koffka, 1935). حضور انسان در محیط‌های جمعی و تعاملات اجتماعی در ساعات گوناگون شبانه‌روز و فصول مختلف سال به شیوه‌های متفاوتی صورت می‌گیرد. به همین دلیل، کاربری‌های موجود در محله باید توانایی پاسخگویی به نیازهای ساکنان در هر زمان را داشته باشند و با پویایی و سرزندگی عمل کنند (ترکمان و همکاران، ۱۳۹۶). معماری با ایجاد فرم و ساختار در فضا توانایی تأثیرگذاری بر زندگی شهروندان را دارد. جانسون پل معتقد است که بررسی نظریه معماری بدون توجه به روابط اجتماعی و ارجاع به زمینه‌های مادی، فرهنگی و سیاسی مؤثر بر آن امکان‌پذیر نیست (جانسون پل، ۱۳۸۴، ۷۲). الگوی زیر با توجه به پژوهش‌ها و مرور ادبیات برای درک بهتر مؤلفه‌های کالبدی، ادراکی و عملکردی ترسیم شده است و در این پژوهش سعی خواهد شد به ابعاد ذکر شده در گذر خواجه عابد با توجه به این الگو پرداخته شود.

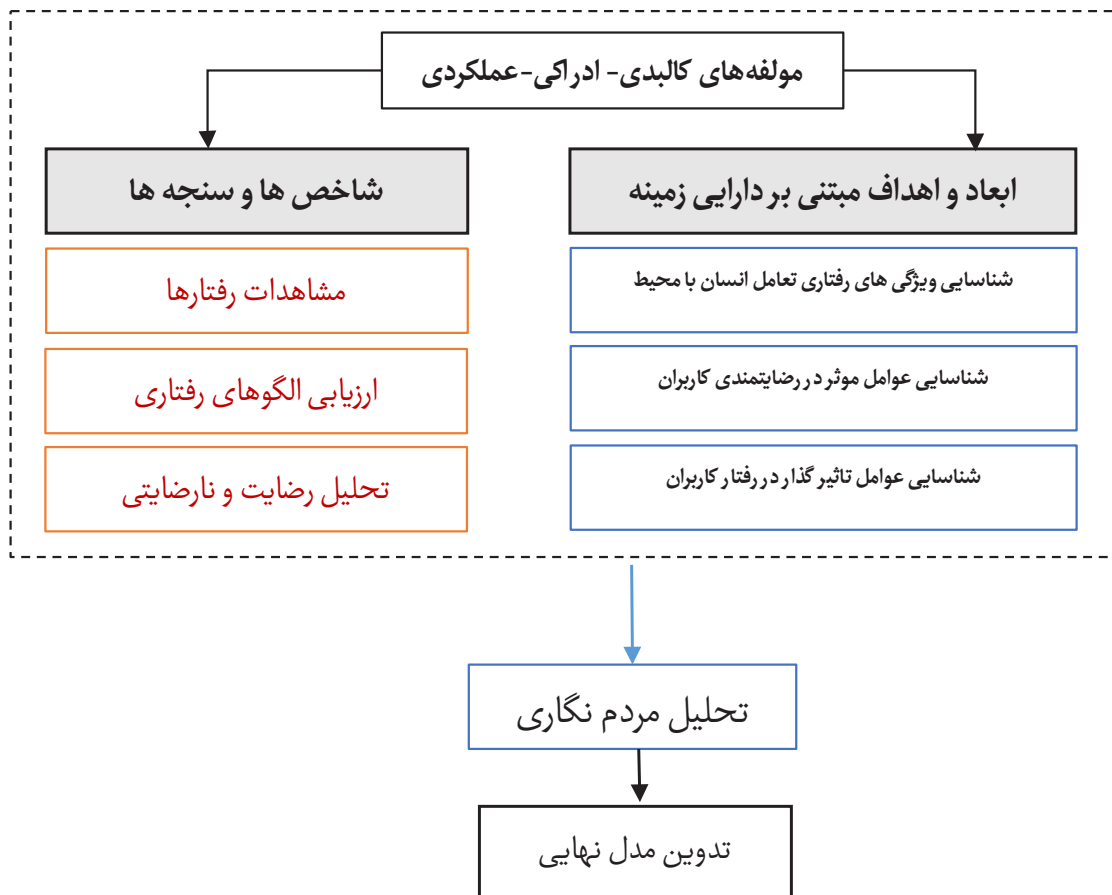

تصویر شماره ۲: الگوی محله پایدار مبتنی بر رویکرد دارایی (مأخذ: نگارندگان)

با توجه به اهمیت توجه به دارایی محله، از جمله ظرفیت‌های کالبدی، ادراکی و عملکردی، که از عناصر کلیدی در شکل‌گیری الگوهای رفتاری به شمار می‌روند؛ این عوامل نقشی چشمگیر در موضوعاتی نظیر گذر خواجه عابد و استفاده از منابع شهری ایفا می‌کنند.

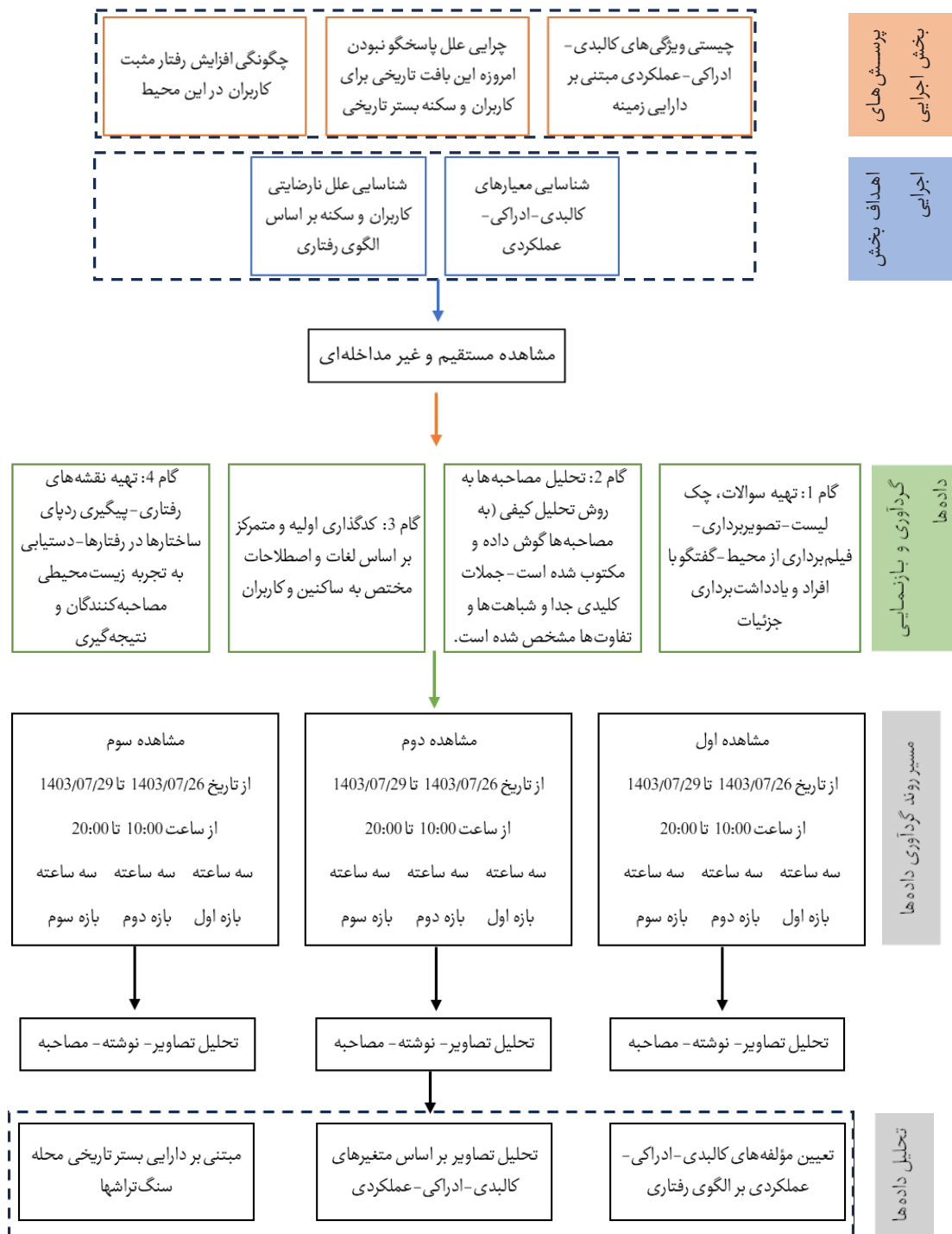
روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، کیفی و مبتنی بر مردم‌نگاری تحلیلی-میدانی با رویکرد تفسیری است. جامعه آماری شامل ساکنان و کاربران گذر خواجه عابد (محله سنگ‌تراش‌ها) بوده و ابزارهای گردآوری داده‌ها شامل مشاهده مشارکتی، عکس‌برداری، فیلم‌برداری غیرمداخله‌گر، مصاحبه غیرساختارمند و یادداشت‌برداری میدانی با تمرکز بر دارایی زمینه بوده و تحلیل داده‌ها از طریق تحلیل محتوا و کدگذاری باز، محوری و انتخابی صورت گرفته است. روایی پژوهش از طریق مثلث‌سازی منابع و روش‌ها و پایایی آن از طریق بررسی توسط همکاران پژوهشی و بازبینی مستمر یادداشت‌های میدانی تأمین شده است.

تصویر شماره ۳: روش پژوهش (مأخذ: نگارندگان)

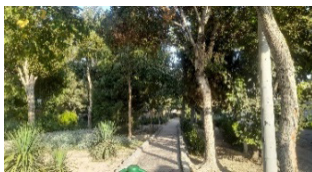
مدت زمان سه ماهه این پژوهش به سه بازه ۲۸ روزه تقسیم شده است. برای مشاهدات رفتاری و صحبت با افراد مختلف با توجه به شرایط موجود، تعطیلات آخر هفته، مناسبت‌های آیینی و وقایع غیر منتظره در نظر گرفته شده است. در هر بار مشاهده محله در شلوغ‌ترین زمان شبانه روز (۱۱ صبح تا ۸ شب) و در سه مقطع زمانی مجزای سه ساعته و با روش‌های مختلف عکس برداری، فیلم برداری، گفتگو با کاربران و سکنه در طیف سنی ۱۲ تا ۸۰ سال و در میان زنان و مردان انجام شده است. ارزیابی روابط مؤلفه‌های کالبدی، ادراکی، عملکردی و تأثیر آن بر الگوی رفتاری کاربران در استخراج و تحلیل مورد ارزیابی قرار گرفته است. شکل زیر مدل روش شناختی را نشان می‌دهد:

یافته‌های پژوهش

معرفی گذر خواجه عابد

در دوره شاه‌عباس اول صفوی، گروهی از ارامنه ساکن جلفای قدیم به شهر اصفهان انتقال یافتند. این جابجایی در سال ۱۶۰۵ میلادی صورت گرفت و شاه‌عباس با تخصیص قطعه‌زمینی به این گروه، امکان استقرار و ساخت مسکن آنان را فراهم آورد (لطف آبادی و حسنی، ۱۳۹۹). ناحیه شکل‌گرفته برای این مهاجران به عنوان «جلفا» نام‌گذاری شد و از محلات تاریخی شهر اصفهان به‌شمار می‌آید. یکی از محلات قدیمی جلفا، محله «سنگ‌تراش‌ها» است که شامل مرکز محله تبریزی‌ها، سه پهلوان و برگرچیان می‌باشد. این محله در منطقه ۵ شهر اصفهان و در حاشیه جنوبی رودخانه زاینده‌رود قرار دارد. گرچه در گذشته جمعیت محله عمدتاً متشکل از ارامنه بود، اما امروزه اقلیت مذهبی آن دیگر به‌صورت انحصاری در آن سکونت ندارند. پژوهش حاضر، مبتنی بر ارزیابی میدانی دارایی زمینه و تحلیل تنوع کالبدی و کاربران فضا، اختلافاتی را در ویژگی‌های محله نشان می‌دهد. قرارگیری محله در بافت تاریخی-ارامنه‌نشین، موجب ایجاد تنوع گروه‌های مذهبی شده است؛ افزون بر این، ویژگی‌های طبیعی، فرهنگی و کارکردهای تجاری. گردشگری محله، آن را به‌عنوان کانونی قابل توجه برای جمعیت‌پذیری از اقشار و نواحی مختلف شهر اصفهان مبدل ساخته است.

تصویر شماره ۵: نمایش برخی از دارایی کالبدی زمینه

تصویر شماره ۶: استخوان‌بندی محله جلفای اصفهان (نوفل و همکاران، ۱۳۸۸)

به منظور تحلیل و واکاوی مؤلفه‌های کالبدی، ادراکی و کارکردی محور ارتباطی میان ریزمحل‌های شکرچیان، چارسو، سنگ‌تراش‌ها و تبریزی‌ها در منطقه ۵، واحدهای^۲ پایه‌ای تحلیل انتخاب شدند که به‌طور ویژه رفتارها و الگوهای فعالیت کاربران در مرکز محله‌ی سنگ‌تراش‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهند. این بررسی‌ها تأثیر مؤلفه‌ها را در بازه‌های زمانی معین و در سه بازه‌ی زمانی متفاوت می‌سنجد؛ به‌طوری که نمونه‌های زمانی در روزهای هفته و در ساعات مختلف روز اجرا شده است تا تغییرات رفتاری (به مثابه دارایی زمینه) بر حسب زمان ثبت گردد. کدهای اولیه و متمرکز مربوط به مؤلفه‌های کالبدی، ادراکی و عملکردی و نیز نحوه‌ی ارتباط آن‌ها با الگوهای رفتاری کاربران، در جدول زیر خلاصه شده است:

جدول شماره ۲: کدگذاری اولیه و متمرکز (مأخذ: نگارندگان)

مؤلفه	نام کدگذاری	کدگذاری اولیه	کدگذاری متمرکز
	دارایی کالبدی	عدم رسیدگی به فضاهای فرهنگی- هزینه بالای حفظ فضاها- عدم حمایت نهادهای مسئول در تداوم فعالیت و حفظ فضاهای عمومی- عدم تخصیص بودجه مناسب نهادهای دولتی برای اشتغال‌زایی و رونق کسب و کارهای مرتبط با خدمات گردشگری (هتل‌ها، رستوران‌ها، صنایع دستی و سنتی)- عدم تأمین بودجه کافی برای بازسازی و مرمت خانه‌های قدیمی و مغازه‌های درون بافت- عدم توجه و جلوگیری از تخلیه جمعیت قدیمی و بومی ساکنین محله و تبدیل برخی منازل به مخروبه	-انتقاد به فضای عمومی پارک‌ها و فضای سبز -اهمیت به معماری و کیفیت بناها -رواج بزهکاری و جرم در محله -تجمع جوانان و نوجوانان در این قسمت از سایت برای استعمال دخانیات
الگوی رفتاری	دارایی ادراکی	مادی به مثابه مکانی بیهوده و برای علافی و پرسه‌زنی- عدم امنیت- تخریب اتمسفر پارک به دلیل تردد افراد بزهکار و بی‌فرهنگ- اغناکننده نبودن فضای پارک- تمایل به مراجعه به پارک‌هایی که مجموعه‌های فرهنگی هنری دارند- جایی برای خروج از روزمرگی‌ها- جایی برای خیالپردازی- جایی شگفت‌انگیز- آسودگی خیال و بی‌دغدغه بودن- رهایی از واقعیت نامطلوب- حضور آدم‌های قدیمی- اصالت زنده- مکان اصیل- فضای احیای تاریخ انکارشده کشور- واسطه پیوند با اصالت- محافظت شده از نابودی- اهمیت قدمت و تاریخ	-تبدیل به فضایی برای مقاومت جوانان و نوجوانان با اهداف سیاسی- اجتماعی یا حتی بدون هدف -رهایی از واقعیت نامطلوب- اهمیت قدمت و اصالت
دارایی اجتماعی		رها شدن فضای مادی بدون آب- انتقاد به وضع عمومی فضای شهر- انتقاد به حذف فضای عمومی در محله- افسوس فضاهای از دست رفته و نقد به مدرنیته و فضای مدرن- انتقاد به غلبه فضای ماشینی- انتقاد به فضای سیاسی حاکم	عدم حمایت و سنگ‌اندازی نهادهای رسمی

ورودی محور از تراز خیابان حکیم‌نظامی به محله سنگ‌تراش‌ها، مبتنی بر دارایی زمینه، گذرگاهی فعال را نمایان می‌کند که در طول آن مجموعه‌ای متنوع از واحدهای تجاری و خدماتی - از جمله کافه‌ها، رستوران‌ها، آژانس‌های املاک، سوپرمارکت‌ها و غیره - مستقر شده‌اند؛ این کارکردهای پیاده‌محور به‌صورت محسوس شاخص‌های سرزندگی شهری^۳ را در فضا تقویت می‌کنند. حضور چندین بنای مذهبی از نوع کلیسا و نیز دانشگاه هنر اصفهان در طول این مسیر، کیفیت ادراکی «بستر تاریخی» را تشدید نموده و انگیزه ادامه پیاده‌روی را در کاربران ایجاد می‌کند؛ بدین معنا که ترکیب کاربری‌های فرهنگی- اجتماعی و تجاری هم‌افزایی‌ای ایجاد کرده که رفتارهای پیاده‌روی و مانایی در فضا را افزایش می‌دهد.

در میدان سه‌پهلوان، المان مرکزی حوض و میدانچه پیرامونی آن غالباً به‌عنوان کانون تجمع نوجوانان و جوانان عمل می‌کند. در مرکز حوض، مجسمه‌ای نمادین^۴ نصب شده و لبه حوض نسبت به تراز زمین پایین‌تر قرار گرفته است؛ این اختلاف تراز و فقدان مبلمان شهری متناسب، موجب شده کاربران برای استراحت و تعامل اجتماعی از لبه موجود یا حتی از تنه درختان خم‌شده پیرامون استفاده کنند. بنابراین خلاء مبلمان و نشیمن‌های تعریف شده برای الگوهای نشستن و اشتغال فضا توسط کاربران قابلیت‌پذیری^۵ غیررسمی می‌بخشد که باید در طراحی آتی مورد توجه قرار گیرد. ادامه مسیر به سمت میدان منتهی به رستوران، حضور یک مادی را در طول محور نشان می‌دهد که کانال آبی نسبتاً

مشخصی را ایجاد کرده و دو مسیر سواره در دو سوی آن، امکان تردد وسایل نقلیه را فراهم ساخته‌اند. بستر مادی ترکیبی از درختان کهنسال و پوشش گیاهی همیشه‌سبز در پای درختان را در بر دارد که به ادراک بصری بازدیدکننده آرامش و منظر زیباشناختی ویژه‌ای می‌بخشد؛ این ترکیب پوشش گیاهی نقش قابل توجهی در کیفیت اقلیمی و تجربه پیاده‌روی ایفا می‌کند. در میدان منتهی به رستوران، مجموعه‌ای از نشمین گاههای کوچک به عنوان قلمروی ثابت گروهی از افراد سالخورده مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. اضلاع میدان کنونی نیز ترکیبی از عناصری با وضعیت نگهداری متفاوت را نشان می‌دهند: در سمت چپ، صومعه‌ای بلااستفاده (رهاشده) و جداره‌ای نیازمند مرمت واقع شده‌اند؛ و در سمت راست، یک کافی‌شاپ دوطبقه با تزئینات گل‌کاری شده حضور دارد که به عنوان عنصر جاذب بصری و عملکردی در میدان عمل می‌کند. این ناهمگونی عملکردی و وضع نگهداری، پیامدهایی برای مدیریت فضا، برنامه‌ریزی مرمت و ارتقای کیفیت خدمات شهری دارد که باید در مطالعات آینده مدنظر قرار گیرد.

تصویر شماره ۷: کاربری‌های اصلی محله سنگ‌تراشها (مأخذ: نگارندگان با بهره‌گیری از Vank.ir)

بحث

طبق مدل تحقیقاتی پژوهش، محله سنگ‌تراشها در سه مقطع زمانی معین که محیط مبتنی بر دارایی کالبدی و ادراکی و عملکردی، تنوع رفتاری را به نمایش می‌گذارد. جدول زیر نشان می‌دهد که در مشاهدات میدانی فعالیت‌ها و نقش‌های رفتاری، تغییرات مشهودی پیدا کرده است.

جدول شماره ۳: مقاطع زمانی حضور افراد در محله (مأخذ: نگارندگان)

مشاهدات	اوایل هفته	زمان	اواخر هفته	زمان
مشاهده اول	روزهای خلوت و اوایل هفته	-از صبح تا ظهر، رفت و آمد کمی انجام شده است. -افراد میانسال و زنان و مردان، اکثراً برای پیاده روی و گردش حیوانات خانگی آمده در ساعات ظهر تراکم دانشجویان بیشتر مشاهده می شود. -بعد از ظهرها قشر جوان و نوجوان بیشتر مشاهده میشوند. -در شب ها رفت و آمد زیاد است. همچنین حضور پلیس و استعمال دخانیات قشر جوان نیز مشاهده می شود.	روزهای خلوت و پایان هفته	-از صبح تا ظهر، رفت و آمد کمی انجام شده است. -افراد میانسال و زنان و مردان، اکثراً برای پیاده روی و گردش حیوانات خانگی آمده در ساعات ظهر تراکم دانشجویان بیشتر مشاهده می شود. -بعد از ظهرها قشر جوان و نوجوان بیشتر مشاهده میشوند. -در شب ها رفت و آمد زیاد است. همچنین حضور پلیس و استعمال دخانیات قشر جوان نیز مشاهده می شود.
مشاهده دوم	روزهای شلوغ و اوایل هفته	-از صبح تا ظهر، رفت و آمد کمی انجام شده است. -افراد میانسال و زنان و مردان، اکثراً برای پیاده روی و گردش حیوانات خانگی آمده در ساعات ظهر تراکم دانشجویان بیشتر مشاهده می شود. -بعد از ظهرها قشر جوان و نوجوان بیشتر مشاهده میشوند. -در شب ها رفت و آمد زیاد است. همچنین حضور پلیس و استعمال دخانیات قشر جوان نیز مشاهده می شود.	روزهای شلوغ و پایان هفته	-از صبح تا ظهر، رفت و آمد کمی انجام شده است. -افراد میانسال و زنان و مردان، اکثراً برای پیاده روی و گردش حیوانات خانگی آمده در ساعات ظهر تراکم دانشجویان بیشتر مشاهده می شود. -بعد از ظهرها قشر جوان و نوجوان بیشتر مشاهده میشوند. -در شب ها رفت و آمد زیاد است. همچنین حضور پلیس و استعمال دخانیات قشر جوان نیز مشاهده می شود.
مشاهده سوم	روزهای جشن کریستمس اول هفته	حضور و جنب و جوش مردم به علت خرید کریستمس مخصوصاً در عصر و شب، همچنین رفت و آمد جوانان و نوجوانان بیشتر است.	روزهای جشن کریستمس پایان هفته	حضور و جنب و جوش مردم به علت خرید کریستمس مخصوصاً در عصر و شب، همچنین رفت و آمد جوانان و نوجوانان بیشتر است.

تأثیر کالبد بر الگوی رفتاری

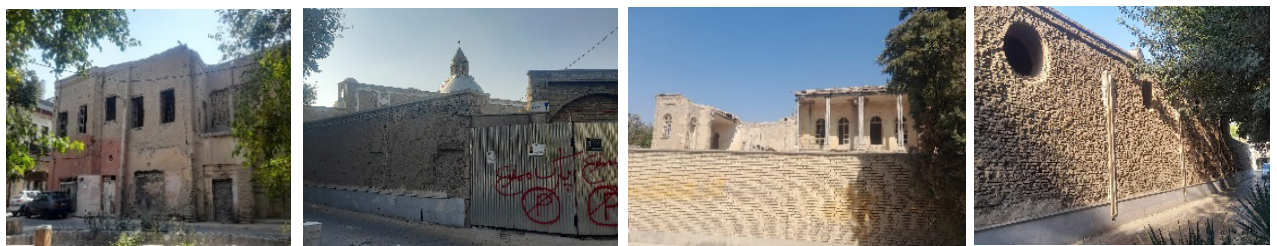
با اتکا به مشاهدات میدانی، بستر محله خواجه عابد به صورت تحلیلی مبتنی بر دارایی زمینه به سه بخش تفکیک شد. بخش میانی این محور به عنوان پیاده راهی عملکردی برای پیاده روی و توقف های کوتاه و دو نوار کناری آن به جریان وسایل نقلیه اختصاص دارد. پوشش گیاهی متراکم و ویژگی طبیعی بودن، در بخش میانی، حضور عینی مادی را تقویت کرده و به واسطه ایجاد سایه و منظر سبز، کیفیت محیطی و ادراکات روانی- رفتاری کاربران (شادی، آرامش و طراوت) را ارتقا می دهد. با این حال، توزیع نشیمن های شهری در این پیاده راه ناکافی و پراکنده است؛ فاصله زیاد نیمکت ها و کمبود فضای نشستن در قالب مبلمان همگرا موجب می شود در زمان های اوج تقاضا افراد ناگزیر بر بدنه مادی، لبه ها یا حتی زیر تنه های خمیده درختان قدیمی تکیه دهند که این وضعیت نیازمند مداخلات طراحی برای بهبود ارگونومی و عملکرد اجتماعی فضا است.

کاربری های حاشیه ای دیواره های دو سوی محور عمدتاً شامل واحدهای مسکونی، تعداد محدودی واحد تجاری خرد و برخی ساختمان های تاریخی است. وجهه بصری محور ترکیبی ناهمگن است؛ نماهایی با مصالح سنتی مانند کاهگل و آجر در کنار نماهای نوین با سنگ و آجر صنعتی قرار گرفته اند که این ناهمگونی مصالحی-نماشناختی، یکپارچگی منظر را تضعیف می کند. با این وجود، نمونه هایی از بازآفرینی معماری جدید که با اصول بصری میراثی هم آهنگ سازی شده اند، بهبود منظر شهری و افزایش احساس امنیت و آرامش در مقیاس محلی را به همراه داشته است.

در بخش‌هایی که دید و روشنایی کافی وجود ندارد، مسائل اجتماعی-فضایی از قبیل ناهنجاری‌های رفتاری، استعمال دخانیات و گزارش‌هایی از معاملات مواد مخدر در طول شب و حتی روز مشاهده شده است؛ این پدیده‌ها با وجود ساختمان‌های نیمه‌ویران و بناهای رها شده تشدید می‌شود. بناهای قدیمی بدون مرمت و پوشش نامناسب، ضمن ایجاد آلودگی بصری، احساس ناامنی را در رهگذران تقویت کرده و رفتار اجتنابی مانند تغییر مسیر عبور به سمت دیگر معبر را در بین کاربران تشویق می‌کند. در نتیجه، ضرورت ورود برنامه‌های سامان‌دهی چندوجهی شامل مرمت حفاظتی بناهای ارزشمند، بازسازی یا تغییر کاربری ساختمان‌های مخروبه، افزایش تجهیزات مبلمان شهری (نشیمن، روشنایی)، و ارتقای نظارت و مباحث اجتماعی-پیشگیرانه برای کاهش ناهنجاری‌های رفتاری، به‌وضوح قابل استنباط است.

تصویر شماره ۸: بناهای هماهنگ با بافت قدیمی محله

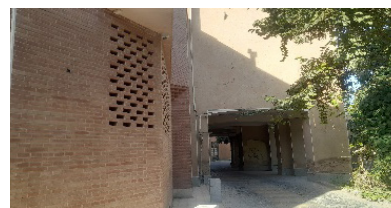

تصویر شماره ۹: بناهای قدیمی و مخروبه موجود در محله

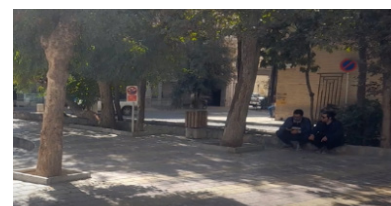
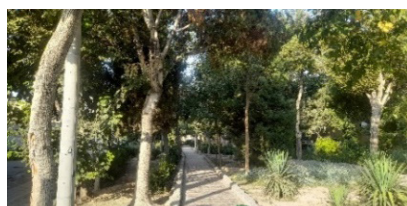
در این پژوهش سطح کف محور مورد مطالعه به صورت هم‌تراز و بدون اختلاف سطح طراحی شده است، با این استثنای که بستر مسیر مادی در امتداد محور حدود یک متر پایین‌تر از تراز زمین قرار گرفته است. پوشش کف از سنگ‌های تزئینی با رنگ‌های خاکستری و زرد تشکیل شده که علاوه بر جنبه‌های زیبایی‌شناختی، الزامات دسترس‌پذیری را نیز مدنظر قرار داده است؛ از جمله مناسب‌سازی مسیر برای عبور افراد با اختلال بینایی و تسهیل فعالیت‌های پیاده‌روی، دوچرخه‌سواری و گردش حیوانات خانگی. طراحی مسطح و بدون پله این پهنه، قابلیت دسترسی و تردد ایمن را برای گروه‌های سنی مختلف تقویت می‌کند.

با این حال، تحلیل میدانی نشان داد که کمبود روشنایی در بخش‌هایی از محور - به‌ویژه در طول مسیر مادی - شرایطی ایجاد می‌کند که گوشه‌ها و فضاها با دید محدود به مکان‌های مستعد وقوع بزهکاری تبدیل شوند. نمونه میدانی قابل اشاره، یک بنای مسکونی قدیمی با ایوان مشرف به مادی است که فضای زیرین ایوان به صورت غیررسمی برای پارک موتورسیکلت‌ها استفاده می‌شود و گزارش‌هایی نیز از انجام معاملات مواد مخدر در همین فضاها وجود دارد.

تحلیل کیفی گفت‌وگوها با کاربران محلی (به‌ویژه جوانان و نوجوانان) نشان می‌دهد عوامل جمعیتی و اجتماعی از قبیل سن پایین، فقدان چشم‌انداز و هدف‌مندی در برنامه‌ریزی زندگی و نبود فرصت‌های معنوی و اقتصادی پایدار، از عوامل مؤثر در گرایش به رفتارهای شکل گرفته قلمداد می‌شوند. این یافته‌ها نشان‌دهنده همپوشانی عوامل کالبدی (مانند نبود نور کافی و فضاها نامشخص) و عوامل اجتماعی-اقتصادی (مانند آسیب‌پذیری اقتصادی و ناکافی بودن فرصت‌های اجتماعی) در شکل‌گیری آسیب‌های محیطی و رفتارهای پرخطر در محور مورد مطالعه است.

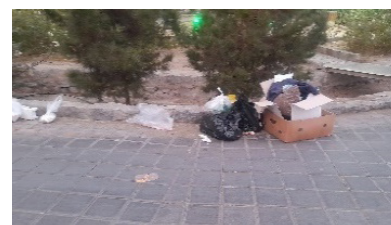
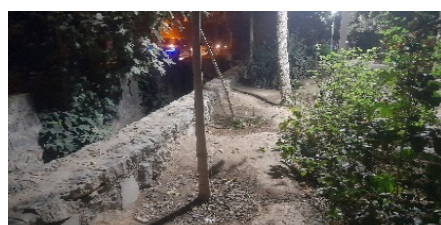
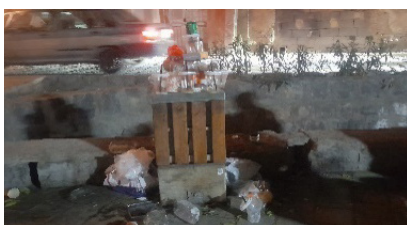

تصویر شماره ۱۰: کمبود نیمکت برای گردهمایی

تصویر شماره ۱۱: کمبود نور و مشرفیت و تجمع جوانان

علاوه بر این، کمبود امکانات شهری نظیر سطل‌های زباله یکی دیگر از مشکلات قابل توجه است. در ساعات پرتردد، نبود مکان‌های مناسب برای دور انداختن زباله‌ها موجب شده تا فیلتر سیگارها و زباله‌های دیگر به وفور در پای درختان و معابر عمومی دیده شود که به نوبه خود جلوه ناخوشایندی به محیط شهری می‌بخشد.

تصویر شماره ۱۲: تراکم زباله در محل به دلیل کمبود سطل زباله

جدول شماره ۴: معیارهای ارزیابی کالبد (مأخذ: نگارندگان)

عنصر	قابلیت رفتاری جداره	ویژگی تأثیرگذار
کف	- تغییرات و افزودن فعالیت جدید در لاین وسط	- عرض مناسب مادی - طول زیاد مسیر - نداشتن اختلاف ارتفاعی
خط آسمان	- ایجاد دید از سمت بناها به سمت فضای سبز - رعایت حریم مادی و فضای سبز - ساخت بناهایی با ارتفاع بیشتر	- مشرفیت به فضای سبز - ماندگاری مادی و فضای سبز - ایجاد فضای تجاری و بازارچه در طول مسیر
جداره	- قابلیت انعطاف‌پذیری برای تلفیق - فعالیت همخوان و جداسازی فعالیت ناهمخوان - قابلیت انطباق جداره با فعالیت - قابلیت افزایش و ایجاد کاربریهای جدید - توان تعاملات فردی و گروهی	- نفوذپذیری جداره - انعطاف‌پذیری و تغییرپذیری - فرم جداره - مصالح مناسب - نفوذپذیری فیزیکی و بصری

تأثیر دارایی ادراکی بر الگوی رفتاری

عبور از این گذرگاه طبیعی با حضور درختان همیشه‌سبز و آواز پرندگان، واجد مؤلفه‌های زیست‌محیطی و آکوستیکی است که انگیزش ادراکی و جذب فضایی را برای کاربران ایجاد می‌کند. نسیم عبورکننده از میان شاخه‌ها تأثیر بازسازی‌کننده‌ای بر تجربه‌ی فضایی دارد و به‌عنوان عاملی تقویت‌کننده‌ی آسایش حرارتی-حسی شناخته می‌شود. رفتارهای مشاهده‌شده نشان می‌دهد که رهگذران به‌طور متداول برای توقف‌های کوتاه بر نیمکت‌ها می‌نشینند و از کیفیت تجربه‌ی فضایی بهره‌مند می‌گردند؛ همچنین گروه‌های سنی مختلف کاربری‌های متمایزی از فضا دارند: جوانان و نوجوانان بیشتر آن را به‌منظور روابط اجتماعی و گذران وقت گروهی انتخاب می‌کنند، در حالی که افراد میانسال این فضا را بستری برای بازخوانی خاطرات، تعاملات اجتماعی محلی و گفتگوهای صمیمی تلقی می‌کنند. علاوه بر این، گذر به‌عنوان مقصد روزانه برای فعالیت‌های پیاده‌روی و گردش همراه با حیوانات خانگی شناخته می‌شود.

با وجود مزیت‌های زیستی-اجتماعی، چندین مسئله عملکردی و کالبدی نیز مشاهده شد که کیفیت تجربه‌ی فضایی را تضعیف می‌کنند: کمبود ظرفیت محل‌های نشستن (نیمکت‌ها) که مانع بهره‌برداری کامل کاربران از فضا می‌شود؛ وجود دو مسیر سواره‌رو در حاشیه که منجر به افزایش سرعت وسایل نقلیه، آلودگی صوتی (از جمله پخش صدای بلند موسیقی) و کاهش آسایش محیطی می‌گردد؛ و هندسه‌ی پیچ‌دار مسیر که میدان دید رانندگان را محدود کرده و براساس گزارش ساکنان بر جذابیت و ایمنی مکان تأثیر منفی دارد. از دیگر موانع، فقدان شبکه‌ی مناسب خرده‌فروشی‌ها و بازارهای محلی برای تأمین نیازهای روزمره و فرصت‌های کسب‌وکار محلی است که پتانسیل اقتصادی-اجتماعی فضا را کاهش می‌دهد. همچنین روشنایی ناکافی مسیر در ساعات غروب و شب، محدودیت‌های ایمنی و قابلیت دسترس‌پذیری فضایی را تشدید می‌کند. این تحلیل نشان می‌دهد که جهت بهبود عملکرد و کارکرد اجتماعی-فضایی گذر، مداخلاتی نظیر افزایش تسهیلات نشستن، تنظیم ترافیک حاشیه‌ای و کاهش آلودگی صوتی، بهینه‌سازی هندسه مسیر برای ارتقای دید و ایمنی، تقویت شبکه‌ی خدمات محلی و ارتقای روشنایی عمومی ضروری است.

جدول شماره ۵: معیارهای ارزیابی ادراک بر رفتار (مأخذ: نگارندگان)

عناصر	قابلیت ادراک	ویژگی تأثیرگذار
دید و منظر	- وجود مادی و فضای سبز - وجود مراکز رفاهی (رستوران و کافی‌شاپ) - لاین سواره‌رو - مبلمان شهری	- درک بهتر حسی-بویایی-لامسه - رفخ نیازهای جسمانی - تسهیل عبور و مرور افراد - رفع خستگی و استراحت
نماهای فرهنگی و تاریخی	- افزودن مجسمه و یادمان - افزودن جذابیت به کالبد مانند مرمت جداره‌ها و نورپردازی - حفظ پیوستگی و انسجام در مسیر مادی و جداره‌های قدیمی	- هویت‌مندی و تعلق خاطر - حس آرامش و زیبایی بصری - خاطره‌مندی و تعلق خاطر

تأثیر الگوی عملکردی بر رفتار

کنترل رفتارهای اجتماعی در پهنه‌های محیطی تابعی چندعاملی است که در رأس آنها سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی نهادهای عمومی و خصوصی قرار دارد. از منظر حقوق شهروندی، دسترسی و مشارکت در تولید و مدیریت فضاهای فرهنگی، اجتماعی و کالبدی از حقوق بنیادین شهروندان قلمداد می‌شود. این حقوق عبارت‌اند از: خلق و صیانت حافظه شهری، بهره‌برداری جمعی از فضاها، اجتماعی‌سازی مکان‌ها، بازرایی بافت‌ها و فضاهای فرسوده با امکان تغییر کاربری و بازاستفاده، تعیین کارکردهای مناسب فضاها، طراحی و ساماندهی زیباشناختی اصولی و تأمین دسترسی برابر به فضاهای عمومی برای تمام گروه‌ها و باورهای فرهنگی. تحقق این حقوق مستلزم برنامه‌ریزی جامع، مبتنی بر شواهد و چالش‌شناسی محلی و فرایندهای مشارکتی است که ساکنان و ذی‌نفعان محلی را در تصمیم‌سازی دخیل می‌سازد. در عرصه مدیریت شهری نیز جلب سرمایه، توسعه گردشگری و جلب نظر طبقات دارای سرمایه از اولویت‌هایی است که دستگاه‌های دولتی و برنامه‌ریزان باید مدنظر قرار دهند. برای تحقق پروژه‌های شاخص معماری که بتوانند نقش نمادین و رقابتی در سطح بین‌المللی ایفا کنند، بهره‌گیری از معماران برجسته و تیم‌های طراحی حرفه‌ای ضروری است؛ تجربه شهرهای پیشرفته نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری هدفمند در ساخت‌وسازهای شاخص و بازاریابی آنها می‌تواند به ارتقای منظر شهری و جذب سرمایه‌گذاری بینجامد.

با این حال، در بسیاری از موارد، تمرکز سازمان‌های شهری معطوف به تغییرات کالبدی سطحی و استفاده انحصاری از ظرفیت‌های تخصصی شهرسازی شده است؛ بدین معنا که به جای تلفیق تخصص‌های معماری و شهرسازی در روند طراحی و بازآفرینی شهری، اقدامات غالباً محدوده به نوسازی گذرها و معابر و استانداردسازی ظاهری فضاها می‌شود. این رویکرد منجر به همگون‌سازی فضایی، تضعیف شاخصه‌های هویتی-فرهنگی و از میان رفتن تنوع زیبایی‌شناختی مکان‌ها می‌گردد.

حفظ و ارتقای ارزش‌ها و آداب فرهنگی-مذهبی ذاتی یک محیط شهری و فراهم‌سازی امکان برگزاری آیین‌ها، جشن‌ها و فستیوال‌های مرتبط با سوابق تاریخی جوامع محلی-به‌ویژه اقلیت‌هایی مانند ارامنه- می‌تواند محرک رشد محلی، افزایش ظرفیت گردشگری و جذب سرمایه‌گذاری باشد. برای تضمین این اثرات مثبت، ضروری است که مقررات و سیاست‌های حفاظت از بافت‌های تاریخی بازنگری و تقویت شوند و چارچوب‌های قضایی و برنامه‌ای جدیدی برای صیانت و بهره‌برداری متوازن از میراث فرهنگی محلات در سطح شهرها تدوین گردد. بدیهی است این اصلاحات باید هم‌راستا با سازوکارهای مشارکت مردمی، ارزیابی‌های فرهنگی-اقتصادی و سازوکارهای نظارتی اجرا شوند تا همخوانی میان توسعه اقتصادی و حفاظت هویتی برقرار گردد.

جدول شماره ۶: معیارهای ارزیابی عملکرد بر رفتار (مأخذ: نگارندگان)

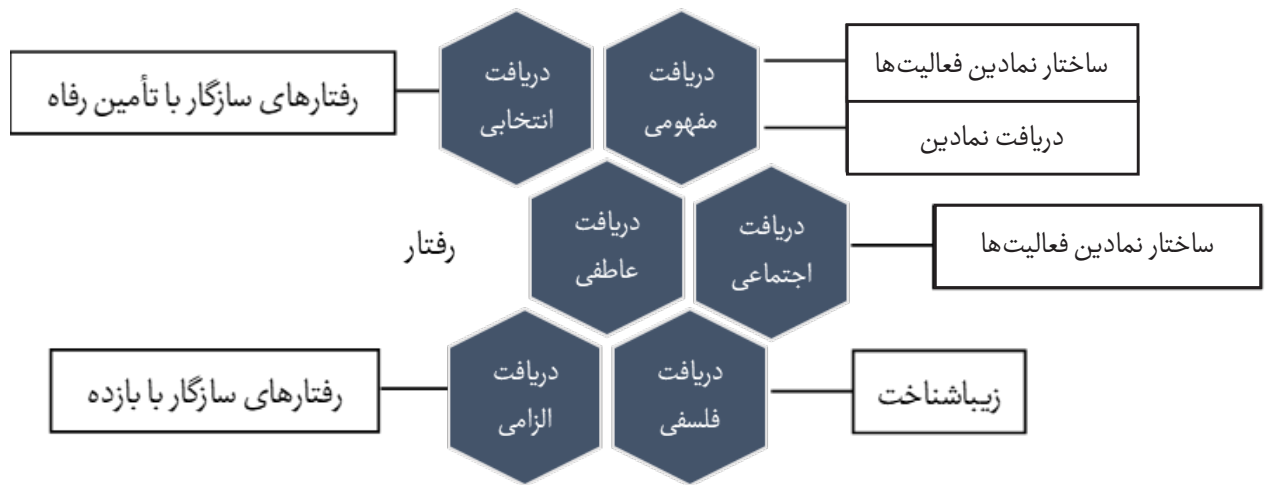
عنصر	قابلیت عملکرد	ویژگی تأثیرگذار
فضای باز	- رعایت پیوستگی فضایی - ایجاد فضای باز همه شمول - ایجاد فضای ورزشی و بازی	- ایجاد فضایی برای جشن و فستیوال - مکان برگزاری رویدادهای متنوع - ارتباط حرکتی
فضای نیمه باز	- ایجاد فضای تجاری و مشاغل خرده‌فروشی - خدمات شهری و تفریحی ۲۴ ساعته	- رونق اقتصادی - دسترسی و آرامش کاربران
فضای بسته	- ایجاد فضای متنوع فرهنگی-هنری-تجاری	- رونق اقتصادی - خوانایی و شفافیت - سیالیت
مدیریت و برنامه‌ریزی	- تبلیغات و اطلاع‌رسانی - مشارکت مردمی - سازماندهی و نظارت	- مشارکت مردم و حس تعلق

الگوی رفتاری

کان‌های شهری بخشی از ساختارهای ساخته‌شده توسط انسان‌اند که نمود زندگی تمدن و محصول تعامل میان رفتارهای انسانی، ویژگی‌های فیزیکی محیط و مفاهیم ادراک‌شدنی برای انسان هستند (لنگ، ۱۳۹۵، ص. ۱۵). برای درک چگونگی ادراک شهر توسط شهروندان و تحلیل تعاملات رفتاری، اجتماعی، فرهنگی و نگرشی آن‌ها، لازم است هم‌تأثیرات زیستی-فردی و محیطی و نیز الگوهای رفتاری مورد توجه قرار گیرند. به عبارت دیگر، شناخت ویژگی‌های شخصیتی و روان‌شناختی افراد بخشی جدایی‌ناپذیر از فهم عمیق‌تر «مکان» است.

از سوی دیگر، اعمال تغییرات کالبدی ناگهانی بدون انجام مطالعات میدانی و جلب مشارکت ساکنان و نیز نادیده‌گرفتن زمینه‌های جغرافیایی، فرهنگی، اجتماعی و مذهبی می‌تواند پیامدهای منفی در پی داشته باشد و به بیگانگی سکونت‌گزینان نسبت به محیط منجر شود. عناصر ناسازگار یا متناقض در منظر شهری می‌توانند حافظه مکانی را تضعیف نموده و خوانش فضایی، احساس امنیت اجتماعی و حس تعلق را کاهش دهند؛ پیامدی که ممکن است به ترک سکونت یا کاهش میزان بهره‌برداری کاربران از فضاها بینجامد. از این رو، در فرآیند طراحی و توسعه محیط‌های شهری باید این ملاحظات فرهنگی-اجتماعی و روان‌شناختی به‌طور فعال مدنظر قرار گیرند تا پایداری کاربردی و کیفی فضاها برای ساکنان تضمین شود.

تصویر شماره ۱۳: الگوهای دریافت رفتاری (مأخذ: نگارندگان)

نتیجه‌گیری

با توجه به تضعیف نقش حوزه عمومی در فضاهای شهری خردمقیاس و وجود فضاهای عمومی و نیمه عمومی در درون بافت‌های تاریخی که غالباً از توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان دور مانده است، این پژوهش به تدوین و ارزیابی راهبردها و سیاست‌هایی می‌پردازد که بتوانند هم‌زمان، مبتنی بر دارایی زمینه، نیازهای ساکنان بومی و کاربران جدید را مدنظر قرار دهند. کاهش رضایتمندی ساکنان اصیل، مهاجرت تدریجی و جایگزینی جمعیت‌های نووارد در محلات تاریخی، محرک اصلی پرداختن به این موضوع بوده است. تحلیل ساختار و عملکرد این فضاها می‌تواند آموزه‌های کاربردی و مبتنی بر شواهد در اختیار برنامه‌ریزان شهری، طراحان عرصه عمومی و مدیران پروژه‌های بازآفرینی شهری قرار دهد.

پیش‌زمینه اجتماعی-فرهنگی در گذشته، ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی حاکم بر این محلات عامل اصلی بالابودن سطح رضایتمندی کاربران قلمداد می‌شود. سبک زندگی ساده‌تر، انتظارات محدودتر و تأمین بخشی از نیازهای روزمره از طریق پایگاه‌های خرد محلی (مانند چند واحد کسب‌وکار محله‌ای) نشانه‌هایی از خودبسندگی محلی است. سطح کمتر وابستگی به حمل‌ونقل موتوری و غنای روابط میان‌فردی نیز به تقویت احساس امنیت و تعلق مکانی کمک می‌کند. شبکه‌های خویشاوندی، حرفه‌ای و همسایگی زمینه‌ساز سرمایه اجتماعی بالا و انسجام اجتماعی گسترده‌تری است؛ به‌طوری‌که ورود افراد غریبه به حریم اجتماعی محله سریعاً شناخته می‌شود و این شناسایی موجب تقویت احساس امنیت و هویت جمعی می‌گردد. مفهومی مانند «هم‌محله‌ای» همچنان در حافظه و گفتمان نسل‌های قدیم با بار عاطفی مثبت حضور دارد، حال آنکه برای نسل‌های جدید کمتر شناخته شده است.

پیوند با محیط و الگوهای زیست‌محیطی، یکی از ویژگی‌های بارز زندگی در این محلات، تعامل ملموس با عناصر طبیعی و رعایت الگوهای زیست‌محیطی مبتنی بر سنت بود. رفتارهایی نظیر احترام به زمین، آبیاری صبحگاهی حیاط‌ها و آیین‌های مبتنی بر باورهای دینی، نشانه‌هایی از انس و دلبستگی جامعه محلی با محیط زیست پیرامون بود. فرهنگ ساده‌زیستی، مشارکت اجتماعی فعال، خاطره‌مندی جمعی و حضور در مناسبت‌ها از عوامل تقویت‌کننده همبستگی اجتماعی در محلاتی مانند سنگ‌تراش‌ها به شمار می‌رفتند.

تحولات معاصر و پیامدها، ورود جمعیت‌های جدید با ویژگی‌های سنی پایین‌تر و سبک دیدگاه مدرن‌تر به همراه تغییر الگوی زیست از شیوه‌های مبتنی بر مکان به سبک‌های زندگی متکی بر فناوری، موجب تغییر هنجارها و الگوهای رفتاری در فضای محلات شده است. این گذار از زیست سنتی به زیست ماشینی، همراه با افزایش وابستگی به فناوری، منجر به تضعیف حس ماندگاری و تعلق مکانی شده است؛ چرا که سبک زندگی مدرن تمایل کمتری به شخصی‌سازی فضا و مشارکت محلی نشان می‌دهد. کاهش احساس تعلق، به عنوان یکی از عوامل مهم، اثربخشی فرآیندهای برنامه‌ریزی و بهبود کیفیت محیط زیست محلی را تضعیف می‌کند، زیرا شهروندانی که حس تعلق ندارند انگیزه و مشارکت لازم را برای ارتقای محیط زیست و خدمات محلی از دست می‌دهند.

چالش‌های برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، این تغییرات جمعیتی-فرهنگی تهدیدی جدی برای فرآیندهای برنامه‌ریزی شهری محسوب می‌شوند؛ از یک سو حفاظت و بازتولید هویت در بافت‌های تاریخی و از سوی دیگر خلق هویت و حس تعلق در بافت‌های نوظهور شهری به عنوان دو هدف گاه متناقض که باید به طور همزمان مدیریت شوند، مطرح‌اند. درک عمیق‌تر از ترکیب فرهنگی، رفتارهای مکانی و شبکه‌های اجتماعی محلات تاریخی ضروری است تا سیاست‌ها و مداخلات طراحی و برنامه‌ریزی بتوانند ضمن حفاظت از ارزش‌های تاریخی، ظرفیت‌های همزیستی میان ساکنان بومی و نوورود را تقویت کنند.

واکاوی ماهیت و سازوکارهای فرهنگی-فضایی در محلات تاریخی نه تنها بنیان نظری لازم برای برنامه‌ریزی مشارکتی و بازآفرینی شهری فراهم می‌آورد، بلکه پیامدهای عملی برای تدوین سیاست‌هایی دارد که همگرایی میان حفاظت میراث و پاسخگویی به نیازهای شهری معاصر را امکان‌پذیر سازد. در انتها نتایج پژوهش در قالب جداول و جمع‌بندی تشریح شده است تا مبنایی برای طرح برنامه‌های آتی باشد.

جدول شماره ۷: جمع‌بندی نتایج

تاثیر الگوی کالبد بر رفتار	تاثیر الگوی ادراک بر رفتار	تاثیر الگوی عملکرد بر رفتار
- استفاده از فضاهای رها شده و بلااستفاده به واسطه شغل - امکان انجام فعالیت‌های متنوع در طول مسیر - امکان استفاده از فعالیت‌های جانبی با هزینه کم مانند بازارچه هفتگی - استفاده از فضاهای خالی و بلااستفاده برای برگزاری همایش‌ها و جشن‌ها در طول فضای سبز - استفاده از فضایی برای جذب توریست (مکان‌های اقامتی-رستوران‌ها و کافه‌ها-مراکز فرهنگی) - فروش صنایع دستی ارامنه در فروشگاه‌ها	- باز زنده‌سازی شکوه از دست رفته - زنده‌سازی مکان‌هایی برای پاتوق دوران دانشجویی - زنده نگه داشتن هویت گذشته محله خاطره‌انگیزی - فضا - در نظر گرفتن جایی برای مکث و نشستن با آرامش - و آسودگی خیال و بی‌دغدغه بودن - ایجاد حس اعتماد و دعوت‌کنندگی فضا با نورپردازی و طراحی جداره‌های تاریک و نیاز به مرمت - ایجاد احساس امنیت با قرار دادن پلیس در فضا - احساس احترام و سرزندگی با احیاء مادی و روانی آب در آن - خوشحالی و احساس آزادی با یادآوری حس تعلق خاطر به فضا - افزایش غنای حسی با افزایش گل و گیاه، روشنایی و نور - افزایش فروشگاه‌های خوراکی در طول مسیر - اهمیت حس مکان و احساس خوب و غنی با تأثیرگذار بودن فضا به وسیله فضایی با شخصیت فرهنگی ویژه و فضاهای متنوع - مهیا کردن امکان ورود به فضاهای قدیمی و با هویت شهر و به واسطه این فضاها خلق و پیدایش گونه‌ای جدید از فضا با کاربری‌های جدید - اهمیت پیوستگی فضا، همگرایی اجتماعی، همبستگی فضا، ارتباط فضاهای فرهنگی با یکدیگر - اهمیت و حفظ محلی بودن بافت در دوره‌های متفاوت تاریخ	- ایجاد فضای گفتگو در بدنه و در طول مسیر مادی - ایجاد مکان‌هایی برای ملاقات دوستانه و خانوادگی و پاتوق‌ها - امکان ایجاد ارتباط در فضای مادی و همراهی با دیگران - سهولت برقراری ارتباط در این فضاها - امکان ایجاد خلوت برای افراد تنها - امکان بازی و سرگرمی برای کودکان و نوجوانان به وسیله باشگاه‌ها و محوطه ورزشی در میانه مسیر مادی - هویت محله‌ای مشخص و متمایز - محیط خوانا و دارای حس مکان - احترام و تعهد بین ساکنان - سرزندگی - محیط‌های جذاب با کیفیت بالای زندگی - سطوح پایین جرم و رفتارهای غیر اجتماعی

ساکنان محله سنگ‌تراشها بخشی جدایی‌ناپذیر از جامعه شهری هستند و این محله‌ها به عنوان زیرمجموعه‌ای از کل شهر عمل می‌کنند. بر همین اساس، لازم است ساختارهای موجود در بافت تاریخی تقویت شوند تا بتوانند نقش خود را به درستی ایفا کنند. همچنین، باید بر اهمیت طرح و عملکرد این بافت تاریخی در شکل‌گیری شهر معاصر و آینده تأکید ویژه‌ای داشت. برای دستیابی به این هدف، ابتدا باید جنبه‌های مختلف تحولات کالبدی، ادراکی، عملکردی و دیگر تغییرات مرتبط با این محله‌ها بررسی شود و تمهیداتی برای آماده‌سازی آنها جهت پذیرش نقش اجتماعی جدید در نظر گرفته شود. در همین راستا، چندین هدف را می‌توان برای توانمندسازی ساختارهای بافت تاریخی محله سنگ‌تراش‌ها مطرح کرد:

برقراری تعادل میان توسعه و مدرنیته به معنای پیشبرد و محافظت با هدف ارتقاء کیفیت محیط است. در گذشته، تخریب محله‌های شهری و مکان‌های تاریخی نماد پیشرفت محسوب می‌شد، اما امروزه برنامه‌ریزان شهری باید به این نکته اساسی توجه داشته باشند که

بیانیه‌ها

حفاظت از محله‌ها و بناهای تاریخی، نه تنها جنبه‌ای از هویت و میراث فرهنگی شهرها را حفظ می‌کند، بلکه یکی از پایه‌های مهم در توسعه پایدار شهری و ارتقاء فضای زیست‌شهری به شمار می‌رود. رابطه رفتار و نیاز انسان: هر چه محیط نیازهای متنوع‌تری را پاسخ گوید، امکان وقوع رفتارهای متنوع‌تر می‌شود (هرم مازلو: نیازهای جمعی-نیاز ایمنی-روابط اجتماعی-نیاز به تأیید و احترام-نیاز به خود شکوفایی).

تعارض منافع: نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تعارض منافع مرتبط با این پژوهش وجود ندارد.

مشارکت مالی: این پژوهش از هیچ منبع مالی اعم از سوی سازمان‌های دولتی، خصوصی یا نهادهای غیردولتی برای انجام یا انتشار تحقیق استفاده نکرده است.

رضایت آگاهانه: تمام شرکت‌کنندگان در این پژوهش رضایت آگاهانه خود را اعلام کرده‌اند.

مشارکت نویسندگان: ایده‌پردازی و طراحی مطالعه: دکتر رامتین مرتضی؛ گردآوری داده‌ها: مهندس آرزو زائرین؛ تجزیه و تحلیل داده‌ها: دکتر رامتین مرتضی، مهندس آرزو زائرین؛ نگارش نسخه اولیه: مهندس آرزو زائرین، دکتر رامتین مرتضی؛ بازبینی و اصلاح مقاله: دکتر رامتین مرتضی، مهندس آرزو زائرین؛ تأیید نهایی: تمام نویسندگان نسخه نهایی مقاله را تأیید کرده‌اند.

تشکر و قدردانی: موردی توسط نویسندگان گزارش نشده است.

پی‌نوشت

1- Asset-Based Community Development – ABCD

۲- سینومرف (همساختی) کالبد-رفتار

3- Urban vitality

۴- با نام «سه پهلوان»

5- appropriation

۶- از تابستان ۱۴۰۴، یکی از محورهای سواره فقط برای کاربران بومی قابل استفاده است.

منابع

- آئمن، ایروین (۱۳۸۲). محیط و رفتار اجتماعی: خلوت، فضای شخصی، قلمرو و ازدحام، ترجمه علی نمازیان، تهران: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- استادی، مریم (۱۴۰۲). مدل مفهومی رابطه انسان و محیط شهری در فرایند ادراک بر پایه آرای فلاسفه ایرانی، نشریه علمی باغ نظر. ۲۰ (۱۳۴): ۵-۱۲.
- بیرجندی نژاد، مریم و عبدمجیری، امین (۱۴۰۱). اصول انتظام شکلی سردر ورودی خانه در معماری گذشته بر پایه سه نظریه روانشناسی محیط (مطالعه موردی سه خانه سنتی شاخص در شهر مشهد مقدس). پژوهشنامه خراسان بزرگ. ۱۳ (۴۸): ۶۹-۸۸. <https://doi.org/10.22034/jgk.2022.308505.0>
- پاک‌نژاد، فرزانه و کلینی، ممقانی، ناصر (۱۴۰۱). طراحی تجربیات فرح بخش شهری به کمک اصول طراحی ترغیبی. معماری و شهرسازی آرمان شهر. ۱۵ (۴۱): ۳۹-۵۲. Doi: 10.22034/aaud.2022.306217.2555
- ترکمان، احمد و قائد، مجتبی و شمتوب، سوگل (۱۳۹۶). پاتوق، فضای جمعی شهری و معماری و محل تعاملات اجتماعی و فرهنگی (نمونه موردی شهر برازجان)، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری. ۸ (۳۱): ۲۲۵-۲۴۸.
- جانسون پل، آلن (۱۳۸۴). نسبت نظریه معماری با تاریخ، ترجمه حمیدرضا خوئی. گلستان هنر. چاپ ۱، ۶۹-۷۳.
- جوادی، محمد اسلم (۱۳۹۰). دین و زندگی روزمره، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۳۴-۴۶.
- دانشگر مقدم، گلرخ و اسلامپور، مرمر (۱۳۹۱). تحلیل نظریه قابلیت محیط از دیدگاه گیبسون و بازخورد آن در مطالعات انسان و محیط انسان ساخت. معماری و شهرسازی آرمان شهر. ۱۵ (۹): ۷۳-۸۶. https://www.armanshahrjournal.com/article_33213.html
- دهقان، فرزانه السادات (۱۳۹۹). آسیب‌شناسی کاهش قابلیت محیطی ناشی از تغییرات سلیقه‌ای و ناهنجار کالبدی محیط؛ نمونه موردی: کوهریگ مهریز استان یزد. باغ نظر. ۱۷ (۸۳): ۵۳-۶۲. <https://doi.org/10.22034/bagh.2019.184475.4097>
- راپاپورت، ایماس (۱۳۸۲). خاستگاه‌های فرهنگی معماری، مترجم: صدف آل رسول و افرا بابک خیال، چاپ ۸، ۵۶-۹۷.

- رضایی، سهراب و شرقی، علی. (۱۴۰۳). الگوهای هندسی انتشار نور روز و ادراکات حسی ساکنان در ساختمان‌های مسکونی. باغ نظر، ۲۱ (۱۳۴)، ۵-۲۰. <https://doi.org/10.22034/bagh.2024.451479.5587>
- سرمدی، صدف و شاه چراغی، آزاده و کریمی فرد، لیلیا. (۱۳۹۹). فرآیند ادراک منظر بر پایه ادراکات حسی و عقلی، باغ نظر، ۱۷ (۸۸)، ۲۷-۳۸. <https://doi.org/10.22034/bagh.2020.195136.4236>
- شاهچراغی، آزاده و بندر آبادی، علیرضا. (۱۴۰۲). محاط در محیط: کاربرد روان‌شناسی محیطی در معماری و شهرسازی، سازمان جهاد دانشگاهی تهران، چاپ اول.
- صابونچی، پریچهر و مثنوی، محمد رضا و متدین، حشمت الله. (۱۴۰۲). تحلیل اصول و ویژگی‌های کلیدی راه‌حل‌های طبیعت بنیان در ارتباط با سبزشازی شهری مرور سیستماتیک، باغ نظر، ۲۰ (۱۳۱)، ۲۰۰-۲۱۱. <https://doi.org/10.22034/bagh.2022.344400.5200>
- عبدالهی، مجید، توکلی نیا، جمیله و صرافی، مظفر. (۱۳۸۹). بررسی نظری مفهوم محله و بازتعریف آن با تأکید بر شرایط محله‌های شهری ایران. پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، ۴۲ (۲)، ۸۲-۱۰۳.
- عبدی، محمد علی و مهدی زادگان، سیما. (۱۳۸۹). توسعه درونی شهر، تهران: مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، ۲۹۴.
- غفوری، مهدی، رضایی خنکدار، آریین، ذبیحی، حسین. (۱۴۰۱). براساخت الگوی شهر ایمن براساس شاخصه‌های رفتاری ساکنین (نمونه موردی محله سعدی ساری). مطالعات ساختار و کارکرد شهری، ۹ (۳۰)، ۵۹-۹۵. <https://doi.org/10.22080/usfs.2021.3515>
- غلام‌علیزاده، حمزه و صیحانی، محدثه. (۱۳۹۴). کارکرد مفهوم قلمروپایی در ارتقاء کیفیت زندگی و فرآیند رشد نوجوانان مقیم مراکز بهزیستی، دومین کنفرانس ملی و اولین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در علوم انسانی، تهران: مؤسسه مدیران ایده‌پرداز پایتخت ویرا.
- قیصری، نورالله. (۱۳۸۶). گفتارهایی در نسبت روشنفکران ایرانی و هویت، تهران، انتشارات تمدن ایرانی، چاپ اول، ۱۳۰.
- لنگ، جان. (۱۳۹۵). آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط، ترجمه علیرضا عینیفر، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
- لینچ، کوین. (۱۴۰۰). سیمای شهر، ترجمه منوچهر مزینی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ ۱۳، ۱۲-۲۷.
- لطفی، صدیقه و آنامراد نژاد، رحیم بردی و ساسانی پور، محمد. (۱۳۹۳). بررسی احساس امنیت در فضای عمومی (مطالعه موردی کلان شهر شیراز)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال پنجم، شماره ۱۹، ۴۳. <https://www.sid.ir/paper/220331>
- لطف آبادی، محسن و حسنی، عطا الله. (۱۳۹۹). نظام آموزشی آرامنه جلفای اصفهان در دوره صفوی، پژوهش‌های ایران‌شناسی، ۱۰ (۱)، ۲۱۱-۲۲۸. <https://doi.org/10.22059/jis.2020.288503.728>
- مفیدی شمیرانی، سید مجید و مضطرزاده، حامد. (۱۳۹۱). ارزیابی معیارهای کالبدی پایداری در محله‌های شهری (با تکیه بر اقلیم گرم و خشک ایران)، معماری و شهرسازی آرمانشهر، ۸ (۱۵)، ۲۶۱-۲۷۶. https://www.armanshahrjournal.com/article_34136.html
- موسویان، سمیه. (۱۴۰۱). تبیین مدل مفهومی مؤلفه‌های مؤثر در شکلگیری تجربه زیباشناسی معماری از منظر علوم شناختی، نشریه علمی باغ نظر، ۱۹ (۱۰۷)، ۴۱-۵۶. DOI: 10.22034/BAGH.2021.279519.4849
- ناری قمی، مسعود. (۱۳۹۷). جایگاه علوم انسانی در آموزش رشته بیونیک معماری، مطالعات معماری ایران، ۷ (۱۳)، ۱۰۷-۱۲۵. <https://doi.org/10.22052/1.13.107>
- نوفل، سید علیرضا و کلیادی، پارین و پورجعفر، محمد رضا. (۱۳۸۸). بررسی و ارزیابی شاخص‌های مؤثر در هویت شهر (نمونه موردی محله جلفا در شهر اصفهان)، معماری و شهرسازی آرمانشهر، ۲ (۳)، ۵۷-۶۹. https://www.armanshahrjournal.com/article_32599.html
- Abdi, M. A., & Mahdizadegan, S. (2010). *Urban infill development*. Tehran, Iran: Building and Housing Research Center. [in Persian]
- Abdollahi, M., Tavakolinia, J., & Sarrafi, M. (2010). A theoretical review of the concept of neighborhood and its redefinition with emphasis on the conditions of Iranian urban neighborhoods. *Human Geography Research*, 42(2), 82-103. [in Persian]
- Altman, I. (2003). *Environment and social behavior: Privacy, personal space, territory, and crowding* (A. Namazian, Trans.). Tehran, Iran: Shahid Beheshti University Press. [in Persian]
- Barker, R. G. (1963). The stream of behavior: Explorations of its structure & content. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/11177-000>
- Birjandi Nejad, M., & Abdolmajiri, A. (2022). Formal organization principles of house entrance portals in traditional architecture based on three environmental psychology theories: A case study of three prominent traditional houses in Mashhad. *Journal of Greater Khorasan*, 13(48), 69-88. <https://doi.org/10.22034/jgk.2022.308505.0> [in Persian]
- Daneshgar Moghaddam, G., & Eslampour, M. (2012). An analysis of Gibson's affordance theory and its implications for studies of humans and the built environment. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 5(9), 73-86. https://www.armanshahrjournal.com/article_33213.html [in Persian]
- Dehghan, F. S. (2020). Pathology of the decline in environmental affordance caused by arbitrary preferences and

abnormal physical changes: The case of Koohrig, Mehriz, Yazd Province. *Bagh-e Nazar*, 17(83), 53–62. <https://doi.org/10.22034/bagh.2019.184475.4097> [in Persian]

- Dubos, R. (1965). *Man Adapting*. New Haven: Yale University Press.
- Ghafouri, M., Rezaei Khonkdar, A., & Zabihi, H. (2022). Developing a safe city model based on residents' behavioral characteristics: A case study of Saadi Neighborhood, Sari. *Urban Structure and Function Studies*, 9(30), 59–95. <https://doi.org/10.22080/usfs.2021.3515> [in Persian]
- Gheysari, N. (2007). *Essays on the relationship between Iranian intellectuals and identity* (1st ed.). Tehran, Iran: Tamaddon-e Irani Publishing. [in Persian]
- Gholamalizadeh, H., & Seihani, M. (2015). The function of the concept of territoriality in improving quality of life and the developmental process of adolescents living in welfare centers. In *Proceedings of the Second National and First International Conference on Contemporary Research in Humanities*. Tehran, Iran: Modiran Ideh Pardaz Paytakht Vira Institute. [in Persian]
- Gibson, J. J. (1979). *The Ecological Approach to Visual Perception*. Boston: Houghton Mifflin.
- Javadi, M. A. (2011). *Religion and everyday life*. Tehran, Iran: Institute for Culture, Art and Communication, Ministry of Culture and Islamic Guidance. [in Persian]
- Johnson, P.-A. (2005). The relationship between architectural theory and history (H. R. Khoei, Trans.). *Golestan-e Honar*, (1), 69–73. [in Persian]
- Jung, T., Lee, J., Yap, M. & Ineson, E. (2015). The role of stakeholder collaboration in culture-led urban regeneration: A case study of the Gwangju project, Korea. *Cities*, (44), 29–39. DOI:10.1016/j.cities.2014.12.003.
- Koffka, K. (1935). *Principles of Gestalt Psychology*. New York and London: Harcourt Brace.
- Lang, J. (2016). *Creating architectural theory: The role of the behavioral sciences in environmental design* (A. Eini-far, Trans., 1st ed.). Tehran, Iran: University of Tehran Press. [in Persian]
- Lotfabadi, M., & Hasani, A. A. (2020). The educational system of the Armenians of New Julfa in the Safavid period. *Iranian Studies Research*, 10(1), 211–228. <https://doi.org/10.22059/jis.2020.288503.728> [in Persian]
- Lotfi, S., Anamoradnezahad, R. B., & Sasani Pour, M. (2014). Investigating the sense of security in public space: A case study of Shiraz metropolis. *Urban Research and Planning*, 5(19), 43–60. <https://www.sid.ir/paper/220331> [in Persian]
- Lynch, K. (2021). *The image of the city* (M. Mazini, Trans., 13th ed.). Tehran, Iran: University of Tehran Press. [in Persian]
- Michelson, W. (1976). *Man and His Urban Environment: A Sociological Approach*, Reading. Massachoset: Addison-Wesley.
- Mofidi Shmirani, S. M., & Moztarzadeh, H. (2012). Evaluation of physical sustainability criteria in urban neighborhoods with emphasis on Iran's hot and dry climate. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 8(15), 261–276. https://www.armanshahrjournal.com/article_34136.html [in Persian]
- Mousavian, S. (2022). Explaining a conceptual model of the factors affecting the formation of architectural aesthetic experience from the perspective of cognitive sciences. *Bagh-e Nazar*, 19(107), 41–56. <https://doi.org/10.22034/BAGH.2021.279519.4849> [in Persian]
- Nari Qomi, M. (2018). The place of the humanities in architectural bionics education. *Iranian Architecture Studies*, 7(13), 107–125. <https://doi.org/10.22052/1.13.107> [in Persian]
- Noufel, S. A., Kalbadi, P., & Pourjafar, M. R. (2009). Examining and evaluating the effective indicators of urban identity: A case study of Julfa Neighborhood in Isfahan. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 2(3), 57–69. https://www.armanshahrjournal.com/article_32599.html [in Persian]
- Ostadi, M. (2024). A conceptual model of the relationship between humans and the urban environment in the process of perception based on the views of Iranian philosophers. *Bagh-e Nazar*, 20(124), 5–12. [in Persian]
- Paknejad, F., & Kolini Mamaghani, N. (2022). Designing pleasant urban experiences using persuasive design principles. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 15(41), 39–52. <https://doi.org/10.22034/>

- aaud.2022.306217.2555 [in Persian]
- Rapoport, A. (2003). The cultural origins of architecture (S. Al-Rasoul & A. Babak Khial, Trans., 8th ed.). [in Persian]
 - Rezaei, S., & Sharghi, A. (2025). Geometric patterns of daylight distribution and residents' sensory perceptions in residential buildings. *Bagh-e Nazar*, 21(134), 5–20. <https://doi.org/10.22034/bagh.2024.451479.5587> [in Persian]
 - Saboonchi, P., Masnavi, M. R., & Motedin, H. A. (2024). Analysis of the principles and key characteristics of nature-based solutions in relation to urban greening: A systematic review. *Bagh-e Nazar*, 20(121). <https://doi.org/10.22034/bagh.2022.344400.5200> [in Persian]
 - Sarmadi, S., Shahcheraghi, A., & Karimifard, L. (2020). The process of landscape perception based on sensory and rational cognition. *Bagh-e Nazar*, 17(88), 27–38. <https://doi.org/10.22034/bagh.2020.195136.4236> [in Persian]
 - Shahcheraghi, A., & Bandarabadi, A. (2024). *Encompassed by the environment: Applications of environmental psychology in architecture and urban planning* (1st ed.). Tehran, Iran: Tehran Academic Center for Education, Culture and Research (ACECR). [in Persian]
 - Sztompka, P. (2008). The focus on everyday life: A new turn in sociology. *European Review*, 16(1), 23-37.
 - Torkman, A., Ghaed, M., & Shamtoob, S. (2018). Hangout places as urban public spaces, architecture, and settings for social and cultural interactions: A case study of Borazjan. *Urban Research and Planning*, 8(31), 225–248. [in Persian]
 - Wallace, D. (2012). Examining Fear and Stress as Mediators Between Disorder Perceptions and Personal Health, Depression, and Anxiety. *Social Science Research*, 41(6), 1515-1528.

